

Rapport da lavur 1997

Autor(en): **[s.n.]**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **111 (1998)**

PDF erstellt am: **16.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-236393>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Rapport da lavur 1997

Lavur dals organs da la LR

Las radunanzas da delegadas e delegads ordinarias han gì lieu ils 10-8-1997 a Domat avant l'avertura da la Scuntrada ed ils 13-12-1997 en la sala dal cussegl grond a Cuir. La radunanza dals 10 d'avust ha recepì la Giuventetgna rumantscha GIURU sco nova uniun affiliada da la LR tenor tschentaments LR (TschLR) art. 8.

Las cundiziuns da recepziun èn las sequentas:

- 5 delegadas tenor art. 13 cif. 2 TschLR
- president sco commember dal cussegl LR tenor art. 21 TschLR
- contribuziun a la nov'organisaziun affiliada tenor decisiun en il rom dal preventiv; per 1998 cto. 30034 fr. 32 500.–.

Ils tschentaments LR art. 13, cif. 2 vegnan amplifitgads sco suonda: «Giuventetgna rumantscha: 5 delegadas e delegads».

La radunanza dal december ha prendì enconuschientscha d'in rapport intermediar da la Gruppa da lavur per la decentralisaziun da posts da lavur rumantschs (cf. detagls sut cif. «Uniuns afiliadas»). En la medema radunanza èn ils organs da la LR vegnids elegids da nov. Quels sa cumponan per il trienni da 1998–2000 sco suonda:

<i>President</i>	Jost Falett
<i>Suprastanza</i>	Martin Cantieni (Renania) Rita Killias (Romania) Rina Steier (URS) Silvia Steiner (UdG)
<i>Suppleanza da la suprastanza</i>	Werner Carigiet (Romania) Lina Frei-Baselgia (URS) Cristian Joos (Renania) Jon Peider Mischol (UdG)
<i>Cumissiun da gestiun</i>	Andri Lansel (UdG) Magnasch Michael (Renania) Duri Sulser (Romania)
<i>Suppleanza da la cumissiun da gestiun</i>	Paul V. Solèr (Romania) Joachim Vasescha (URS)

La controlla da finanzas vegn procurada tenor la decisiun da la regenza da Theo Huonder da la controlla da finanzas dal chantun Grischun.

Il *cussegl* ha già duas tschentadas cun 19 tractandas. El ha decidì in palpìri strategic ed operaziunal conc. l'applicaziun dal rumantsch grischun ed ha suttamess a la regenza la proposta da perseguitar sistematicamain la dumonda da l'introducziun dal rg en scola (cf. document). El ha discutà la dumonda da l'instrucziun dal rumantsch en scolas professiunalas il program da la Scuntrada e la decentralisaziun da posts da lavur.

La *suprastanza* ha salvà 15 sedutas e deliberà 211 tractandas. La seduta champestra ha già lieu a Naz sper Preda.

Il reglament da scharschas ed indemniziuns per il parsura è vegnì revidì.

La *cumissiun da gestiun* ha salvà 1 seduta. La controlla da finanzas dal chantun Grischun ha fatg la revisiun da detagl dal quint e suttamess il rapport per mauns da la radunanza da delegadas e delegads.

1. UNIUNS AFFILIADAS

Las uniuns affiliadas èn vegnidas contactadas en connex cun las sequentas dumondas:

- decentralisaziun da posts da lavur
- programs da lavur, rapports da gestiun e preventiv 1998
- reducziun da las contribuziuns federalas
- servetschs da lingua regionalas
- spesas dals collavuratur regiunals
- revisiun dal regulativ per ils curs d'integraziun linguistica
- recepziun da la Giuventetgna rumantscha sco uniun affiliada.

Contribuziuns

Las uniuns han retschet las contribuziuns tenor preventiv. A la Renania è vegnì concedì ina summa supplementara da fr. 5 000.– per il giubileum da 75 onns Renania; a l'Uniun da scripturas e scripturs fr. 2 500.– per ils Dis da litteratura; a la Romania ed a l'Uniun rumantscha da Surmeir contribuziuns spezialas per lur organs.

Partecipaziun ad activitads da las uniuns affiliadas

- preschientscha a las radunanzas annualas; las/ils suprastantAs sa participeschan per regla a las sedutas da suprastanza da las uniuns regionalas
- partecipaziun a las occurrenz spezialas da la Renania en connex cun 75 onns
- Uniun rumantscha da Surmeir e Renania: collavuraziun en l'Agentura da novitads rumantscha ANR
- discussiuns cun las uniuns e cun il departament da cultura conc. contribuziuns directas a las uniuns regionalas per posts da linguatg regionalas
- collavuraziun en connex cun il proceder per metter en pratica la reglamentaziun da la lingua uffiziala en territori romanian, renanian e surmiran
- Uniun dals Grischs: discussiun conc. program da correctura valler
- Romania Renania ed URS: brevs a las autoritads communalas e da scola en vischnancas cun scola fundamentala tudestga en connex cun la tscherna da la 2. lingua (rumantsch empè dal talian)
- Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa: fegl d'infurmaziun; discussiun da projects

- Uniun da scripturas e scripturs rumantschs: collavuraziun en connex cun ils Dis da litteratura a Domat; derasaziun e spediziun da la Litteratura
- Giuventetgna rumantscha contractivas da recepziun sco uniun affiliada.

Decentralisaziun da posts da lavur

La radunanza da delegadas e delegads dals 22-6-1996 ha decidì d'installar ina grupp da lavur cun las sequentas incumbensas:

- Inventarisar il potenzial da plazzas da lavur dal moviment rumantsch
- Eruir las pussaivladads da decentralisaziun
- Enumerar avantatgs e dischavantatgs da la decentralisaziun
- Sviluppà models pussaivels
- Far propostas concretas concernent il proxim proceder

In'emprima seduta ha gì lieu ils 4-12-1996. En la radunanza da delegadas e delegads dals 14-12-1996 è vegnì orientà davart las prelavurs e decidì da cuntinuar cun questa lavur l'onn 1997.

In'ulteriura seduta ha gì lieu ils 27-2-1997. Ina proxima seduta era prevista per la fin da matg è vegnida spustada sin il zercladur e la finala sin l'emna da la SCUNTRADA. La radunanza da delegadas e delegads dals 13-12-1997 ha prendì enconuschientscha da las discussiuns da fin uss che mussan il sequent:

- La tematica da la decentralisaziun è cumplexa; soluziuns simplas n'èn betg pussaivlas.
  - Radio e televisiun rumantscha han ina structura giuridica ed ina posiziun instituziunala speziala e na vulan senz'auter acceptar d'ordaifer intervenziuns e propostas da decentralisaziun. La tenuta envers ina decentralisaziun è defensiva.
  - Il Dicziunari rumantsch grischun (DRG) è gist s'installà da nova Cuira e na vul betg midadas. La grupp da lavur demussa chapientscha per ils arguments dal DRG.
  - La Lia rumantscha ha pitschnas pussaivladads da decentralisar.
  - La concentraziun da las forzas da lavur pussibilitescha sinergias ed augmenta l'effizienz.
- Cuira è il sulet lieu en il Grischun
  - che vegn acceptà pli u main da tuttas varts sco center
  - che favurisescha l'inscunter surregional ed interidiomatic
  - nua che immobiglias (dal Radio e da la televisiun rumantscha, Chasa rumantscha etc.) existan per instituziuns rumantschas
  - nua che contacts cun l'administraziun chantunala e numerusas autras instituziuns èn tgunsch pussaivels.
- Lavurar en il center e viver en las regions po da Cuira anora valair per la Surselva, la Sutselva ed il Surmeir. Per l'Engiadina e quai

dentant – almain fin l'avertura dal Vereina – nun pussaivel. L'Engiadina è concernent la distanza da Cuira en ina situaziun speziala.

- La grupp da lavur sto cuntinuar las discussiuns cun la finamira da cuntanscher ina decentralisaziun successiva en tut ils secturs pussaivels. Posts novs da lavur che han da far cun la promoziun ed il mantegniment dal rumantsch èn d'installar prioritariamain en las regiuns rumantschas.
- Mintga persuna che viva professiunalmain directamain u indirectamain dal rumantsch e che viva en la regiun ademplescha ina funcziun dapli per il mantegniment dal linguatg. Era la famiglia vegn alura integrada meglier ed il contact direct cun la realitad rumantscha po facilitar ina percepziun pli gista davart la situaziun actuala ed ils svilups dal rumantsch en la Rumantschia.
- Sin fundament da quest rapport intermediar prepara la grupp da lavur il rapport final cun propostas che duain vegnir discutadas en ina radunanza da delegadas e delegads dal 1998.

2. COLLAVURATURS REGIONALS

Mais per mais ha il secretari discutà cun ils collavurats regiunals davart lur lavur, novs projects e la coordinaziun da las activitads.

La suprastanza ha decidì da surdar l'incumbensa d'accompagnament e controlla da la lavur dals collavurats regiunals da nov als commembers da suprastanza da mintga regiun ch'exequeschan questa lavur ensemen cun il president da la regiun pertutgada. La cumissiun accompagnanta è vegnida schliada cun ina revisiun da las cifras 2.4. – 2.6. dal reglament per ils collavurats regiunals (cf. documents). In nov urden regla la repartiziun da spensas tranter LR ed uniuns regionalas.

Tematicas spezialas discutadas e persequitadas cun ils collavurats regiunals:

- derasaziun da La Quotidiana
- introducziun da la reglamentaziun da l'adiever uffizial dal rumantsch en las vischnancas
- promoziun dals curs d'integrasiun ed introducziun dal nov med d'instrucziun «En lingua directa»
- project «Construir en rumantsch»
- engaschaments da las uniuns regionalas durant la Scuntrada
- coordinaziun da lavurs editorialas
- repartiziun da las spensas tranter uniuns regionalas e LR
- dumondas da la surveglianza da la lavur e funcziun da la cumissiun accompagnanta
- coordinaziun tranter il servetsch linguistic en las regiuns ed il post da linguatg da la LR

- rumantsch sco 2. linguatg en scolas tudestgas al cunfin linguistic ed en circuls maioritarmain rumantschs
- lavur d'infurmaziun tras ils collavuratur regiunals ed indemnizaziun da quella
- pussaivladad da profitar da sinergias tras centers da lavur regiunals (translaziun medias lavur d'animaziun linguistica)
- collavuraziun cun las medias
- promoziun da la lavur da teater
- lavurs da rumantschaziun ed animaziun.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

1. sustegn per realisar ina prescolina rumantscha a Trin
2. sustegn da la prescolina sin la Mantogna da Schons
3. realisaziun da discs cumpacts/cassetas en puter e vallader «Girumbella»
4. discussiuns cun l'inspectura da scolinas en Engiadina.

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

La LR collavura cun la CMR tenor giavisch da quella. Ella infurmescha la CMR regularmain davart las lavurs actualas en il sector scolina. Ella sustegna ils interess da las scolinas rumantschas sin plaun communal e chantunal.

Scolinas a Cuira

Uniun da scolina Cuira (USC) rapport da la presidenta Nicole Kaiser-Campiche:

«Cun 39 uffants durant l'onn da scola 1996/97 avain nus cuntanschì in dumber da record (partiziun sursilvana 24 partiziun ladina 15). En l'onn current 1997/98 vegnan tgirads da Heidi Caviezel-Cathomen 23 scolarets sursilvans e da Ladina Maissen-Huder 14 uffants ladins.

En l'onn da scola 1996/97 avain nus registrà in pitschen deficit da fr. 1058.80 schebain che nus avain gi entradas considerablas da nossas differentas acziuns: lotto fr. 1000.-; di d'infurmaziun fr. 124.85; teater fr. 889.35 e la festa da curtin fr. 1753.05. L'onn current 1997/98 ha cumenzà bain or da vista finanziaria cun entradas da fr. 1567.75 tar il martgà da Nadal.

A la radunanza generala dals 15-9-97 han ils commembers da l'USC decidì da sustegnair la Fundaziun Chasa Rumantscha cun fr. 1500.- per l'acquist urgentamain necessari da mobigliar nov per la scolina (fr. 9100.). Ultra da quai ans ha sustegnì la Pro Juventute cun in import da fr. 500.-. La contribuziun annuala per il transport da bus che va a quint dals geniturs è vegnida augmentada da fr. 200.- sin fr. 250.- per scolarets da 5 e 6 onns e da fr. 100.- sin fr. 150.- per quels da 4 onns. Nov è era la contribuziun da solidaritad da

fr. 50.– davart dals uffants dal quartier. Uschè spera la USC da survegnir sut controlla ils auts custs dal bus.

A la Lia rumantscha engrazian la suprastanza ed ils geniturs per il sustegn a favur da la Scolina rumantscha da Cuir e per la collavuraziun fitg simpatica.»

Suprastanza

<i>presidenta:</i>	Nicole Kaiser-Campiche
<i>vicepresidenta:</i>	Sandra Brunner-Decurtins
<i>actuara:</i>	Regula Tomaschett-Murer
<i>cassiera:</i>	Heidi Steger-Comminot
<i>assessura:</i>	Ursula Zwahlen-Casty

La Fundaziun Chasa rumantscha ha decidì in credit per mobigliar nov per las scolinas.

Il s uffants da la scolina rumantscha èn pronts per lur represchentaziun a chaschun da la festa da curtin.

Scolas fundamentalas tudestgas

- Engaschament en connex cun la votaziun per la revisiun parziala da la lescha da scola: introducziun d'in 2. linguatg en scolas primaras tudestgas.
- Contacts cun
  - a) vischnancas tudestgas ch'han gia fin uss instrucziun da rumantsch: Glion, Flem, Domat, Razén, Veulden, Sched, Andeer, Ziràn, Vaz/Lai, Bravuogn, San Murezzan;
  - b) vischnancas tudestgas che sa chattan en circuls maioritarmain rumantsch: Sursaissa (Rueun), Val Sogn Pieder (Lumnezia), Valendau e Versomi (Foppa), Mutten (Alvaschagn), Ferrera e Surava (Belfort); Samnaun (Ramosch).
  - c) vischnancas dal territori tradiziunal rumantsch (1880 anc maioritad rumantscha), oz germanisadas (Almen, Cazas, Farschno, Filisour, Flearda, Panaduz, Pasqual, Preaz, Sarn, Scharons, Seglias, Tartar.

Intenziun: motivar dad eleger il rumantsch empè dal talian sco 2. lingua.

Quests contacts han gì lieu en coordinaziun cun las uniuns regionalas pertutgadas. Decisiuns a favur dal rumantsch èn fin uss vegnidas prendidas a Glion, Flem, Domat, Bravuogn, San Murezzan. – En discussiun stat la dumonda en las vischnancas da Razén, Andeer, Ziràn, Lai, Vaz. La vischnanca da Samignun è sa decidida per il talian e cunter il valader.

En ina discussiun cun exponents da la scola a Cuira è vegnì discutà il postulat da 1996 per in project da pilot per ina scola bilingua en la citad da Cuira. Decisiuns nun èn anc vegnidas prendidas. Posiziun conc. il rumantsch grischun sco 2. linguatg en la scola mesauna da Vaz/Lai.

Scolas fundamentalas rumantschas

- Lectorats per meds d'instrucziun en collavuraziun cun la cumisiun chantunala.
- Inscunter cun scolastas e scolasts durant la Scuntrada. Tematica: rumantsch grischun en scola.
- Instanza dal cussegl al departament d'educaziun conc. rumantsch grischun en scola.
- Discussiun cun la presidenta/il president da las conferenzas generalas ladina e sursilvana conc. dumondas da la scola rumantscha.
- Animaziun da magistras e magisters en il Grischun central da realisar ina conferenza generala rumantscha per questa regiun.
- Documentaziun da gruppas da scolastAs davart il tema: rumantsch grischun en scola.

Scolas professiunalas

Rumantsch en las scolas professiunalas Cuira/Glion/Samedan:

Ina grupp da project da la SEA (HWV) Cuira/Samedan ha analisà la situaziun dal rumantsch en las scolas professiunalas a Cuira e Glion. Ella ha elavurà *criteris indispensabels* (garantir la qualidad da l'instrucziun sa tegnair vi da las pretensiuns legalas, realisar il project en il rom dal plan d'instrucziun, realisabilitad infrastructurala ed organisatoria, finanziaziun- rinforzar structuradas decentralas, tegnair quint dals basegns da las minoritads) e *criteris giavischaivels* (ponderaziuns da la politica regiunala, situaziun da viadi da scolarAs, libertad da decider dad emprendistAs, pretensiuns da scolas superiuras).

Ina retschertga mussa ch'ina clera maiortad dals manaschis cun emprendistAs en territori rumantsch giavischa in'instrucziun da rumantsch. Bliers manaschis en territori rumantsch dovran dentant cun prioritad il tudestg.

La grupp da lavur preschenta 5 *variantas* per resguardar il rumantsch: «Maxima», «Splitting», «Engiadin'ota», «Senza», «Plus – en bloc». La varianta la pli adattada è quella da «Splitting» che prevesa ch'ils emprendists/las emprendistas van in mez di a scola a Cuira (roms professiunals) ed in mez di a Glion (roms d'instrucziun generala). Questa varianta ha avantatgs per rinforzar la scola professiunala en Surselva e porscha era pussaivladads al rumantsch. Finanzialmain è ella realistica.

La varianta «Engiadin'ota» prevesa ch'il tudestg ed il rumantsch vegnan instruids in sper l'auter e ch'ils Rumantschs vegnan separads per tscherts blocs tematics e per tschertas periodas da la classa e reunids en classas rumantschas. Questa varianta po funcziunar be en Engiadina, nua che praticamain tuttas magistras e tuts magisters da la scola professiunala san domaduas linguas rumantsch e tudestg.

La LR sustegna mintga soluziun che garantescha ina ferma preschientscha dal rumantsch en la scola professiunala. La varianta «Splitting» ha il dischavantatg ch'ils idioms da las regiuns da Surmeir e Sutselva pudessan mo vegnir resguardads cun in engaschi spezial dals scolar che stuessan ir per in mez di a Glion a scola. La Surselva avess dentant in avantatg considerabel. Ina varianta senza rumantsch per las scolaras ed ils scolar rumantschs na pudess la LR betg acceptar.

Scolas medias

- posiziun tar la revisiun parziala da la lescha davart las scolas medias en il grischun
- posiziun tar la revisiun parziala da la lescha davart la scol'auta professiunala da pedagogia.

La LR ha fatg valair il sequent:

- La revisiun na dastga sut naginas circumstanzas reducir l'instrucziun rumantscha cuntanschida ils ultims decennis en las scolas

medias. Questa instrucziun stuess pudair vegnir schlargiada e rinforzada.

- Il rumantsch è da resguardar sco criteri da recepciun – almain egual al tudestg – en las scolas gimnasialas per scolaras e scolars ch’han già scola rumantscha.
- Scolaras e scolars ch’han l’intenziun da daventar magistras e magisters èn d’infurmar davart las pussaivladads da scolaziun specificas en il gimnasi en vista a la scol’auta pedagogica.
- La matura bilingua sto vegnir menziunada explicitamain en la lescha, damai che quest tipus da maturitad ha en il chantun Grischun triling in’impurtanza speziala.
- Render conscienta la trilinguitad chantunala e promover la cha-pientscha vicendaivla sto er figurar en l’artitgel da l’intent da la lescha da scola media.
- Cun ina contribuziun chantunala specifica duain las scolas medias privatas che porschan in’instrucziun sistematica e differenziada da rumantsch vegnir motivadas ed indemnissadas per quest’in-strucziun speziala.
- La scol’auta professiunala da pedagogia sto garantir avunda scolastas e scolasts qualifitgads er linguisticamain per l’instrucziun en terra rumantscha. La LR preferiss da mantegnair il seminari e da sviluppar vinavant la scolaziun da las scolastas e dals scolasts sin basa seminaristica integrala, ella è dentant pronta da sustegnair la realisaziun d’ina scol’auta professiunala da pedagogia sche quella tegna quint dals basegns specifics da la Rumantschia.
- La LR sa gida cun la conferenza da scolasts da rumantsch en scolas medias per organisar occurrenzas. Per l’emprima giada è vegnida organisada ina reuniun comunabla dals/da las scolast(a)s da rumantsch da las scolas medias professiunalas e commercialas.
- Seduta cun il rectorat da la scola chantunala e la direcziun dal seminari da scolastAs conc. las refurmas da la scola media.

Scolas autas

- Documentaziun cun «Facts & Figures» per mauns dad instituts e da singuls professers.
- Infurmaziun da gruppas da studentas e students en la LR e cun referats.
- Contacts cun perscrutaders en il sectur da la planisaziun linguistica.
- Contacts cun ils exponents per l’instrucziun da rumantsch en las universitads da la Svizra.
- Discussiun cun ils responsabels da la scol’auta politecnica a Turitg e da l’universitad davart la successiun dad Iso Camartin en la professura da lingua e cultura rumantscha.
- Stages per studentas/students en il post da linguatg.

Scolaziun da creschid(a)s

- Contribuziuns per curs da rumantsch regiunals cun main che 8 participant(a)s.
- Curs per persunas che scrivan regularmain rumantsch (chanzlists persunas da l'administraziun, translaturas e translatur, persunal da butias).
- Vast program da scolaziun da creschid(a)s en connex cun la Scuntrada.
- Collavuraziun cun la Scola per linguistica applitgada (SLA).
- Participaziun a la nova Cuminanza da lavur per la furmaziun da creschids Grischun (FCGR).
- Delegaziun en la grupp da lavur per la reorganisaziun da la scolaziun da creschid(a)s en Surselva (Rita Killias).

Lavur da giuventetgna

- Recepziun da la GIURU sco uniun affiliada da la LR (cf. documents)
- Contribuziun da fr. 32 500.– a la revista Punts.
- Integraziun da la giuventetgna en la Scuntrada cun diversas occurrenzas, surtut per il program da la saira.
- Sustegn dal Movie Encarden, Surrein.
- Contribuziun als participants ed a las participantas al seminari da Pasca da la Giuventetgna da cuminanzas etnicas europeas (GCEE).
- Sustegn dad ediziuns da musica da giuventetgna u portatuns.

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns autoritads communalas e regionalas e cun las uniuns Scuntrada e furmaziun èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Ardez	1 curs	4 participantAs
Bever	1	8
Casti	1	9
Champfèr	2	11
Cuira	12 (6 surs. 5 vall. 1 rg)	93
Flem	4	38
Ftan	2	11
Glion	6	60
Laax	1	8
Lon	1	8
Müstair	2	15
Mustér	2	11
Puntraschigna	1	11
Rueun	1	11
Sagogn	3	30
Savognin	2	24
Schlarigna	1	8
Scuol	2	22
Sedrun	1	9
Sumvitg/Surrein	1	5
Tinizong	1	12
Trin	2	14
Tschlin e Strada	2	14
Val s. Pieder	2	20
Vella	2	9
Zernez	2	12
Zuoz	1	4
total	59 curs	481 participantAs

En questa cifra nun èn inclusas las personas che fan ils curs da stad da la Fundaziun Planta a Samedan, da la Fundaziun Retoromana a Laax, da la Renania en Schons e da l'UdG a Scuol e Sta. Maria, da l'Uniun da cura e traffic da Savognin. Ulteriurs curs vegnan offrìs da la Scolas da club (Migros) e da scolas autas popularas en diversas citads svizras. En tut frequentan passa 700 personas curs da rumantsch.

Novs meds d'instrucziun per emprender rumantsch

Las lecziuns 1–5 dal nov med «En lingia directa» – cudesch principal + cudesch d'exercizi – èn cumparids l'atun 1997 en sursilvan, surmiran, puter e vallader. L'ediziun en sutsilvan è en preparaziun. Las lecziuns 6 - 10 èn gia avant maun en la versiun da basa (vallader) e vegnan uss adattadas en ils auters idioms. En il decurs dal 1998 duain cumparair anc las lecziuns 11 – 15. Suenter vegn realisada la cassetta accompagnanta.

Contribuziuns per curs d'integraziun

La Scuntrada e Formaziun Surselva e la Scuntrada e Furmaziun Ladina retschaivan contribuziuns per curs che na portan betg sasezs.

La suprastanza LR ha fatg ina revisiun dal regulativ per ils curs d'assimilaziun/integraziun linguistica (cf. documents).

Ils curs a Cuira vegnan organisads da la LR; ils curs en Surselva e Sutselva dals collavuratur regiunals da la Lia rumantscha.

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Actualisaziun da la banca da datas

L'entschatta da l'onn avain nus pudì furnir in *up-date* (*nova versiun*) dal *Pledari grond sin discs per il sistem Macintosh* (quel per il sistem DOS/Windows era già pront l'onn passà).

Era quest onn avain nus cuntinuà cun l'amplificaziun e surtut cun l'optimaziun da nossa banca da datas. En stretga collavuraziun cun ils differents posts da lavur da la LR cun il post da translaziun da la chanzlia chantunala, ma era cun ils applitgaders/las applitgadoras è la banca da datas creschida per radund 2000 endataziuns e cumpigliava a la fin da l'onn da rapport 188 792 endataziuns.

Prest mintga di endatain nus *novs plets* e *locuziuns* e faschain *correcturas* e *cumplettaziuns*. Sper las amplificaziuns dal material avain nus fatg surtut numerusas correcturas e cumplettaziuns redacziunalas dal material linguistic. Nus discutain actualmain cun noss specialist, signur Arnold Loepfe, Alsoft Termin/Trimmis, pussaivladads d'optimar anc pli fitg il *program da tschertgar ils plets*. Il stretg contact cun ils utilisaders da nossa banca da datas e lur collavuraziun ans permetta da meglierar permanentain la banca da datas e d'adattar quella adina puspè als basegns da quels.

Durant quest onn avain nus intensivà en spezial la collavuraziun cun la chanzlia chantunala. Nus ans spruvain da coordinar e discutir surtut la terminologia administrativ-giuridica. La nova terminologia da la chanzlia chantunala vegn integrada en nossa banca da datas cun la sigla CC.

Per il cumenzament dal 1998 avain nus puspè previs in *up-date*. Per pudair satisfar anc meglier ils basegns da noss utilisaders vulain nus

porscher anc pli savens in up-date surtut als posts (sco noss posts interns il post da translaziun dal chantun las redacziuns dals meds da massa etc.) che ston disponer d'ina banca da datas linguistica pli actuala pussaivel.

La davosa cifra da PG sin discs vendids sa munta a: 252 (194 DOS/Windows 58 Macintosh). La gronda part dals PG sin discs vegnan duvrads da pliras persunas (p.ex. en biros chanzlias redacziuns), uschia ch'il dumber effectiv d'utilisaders è in bun pau pli grond che la quantitat vendida.

Sin giavisch da blers da noss utilisaders avain nus mess a disposiziun la *glista dals verbs rg* en ina versiun da filemaker. (Ina glista provisorie da las conjugaziuns dals verbs rg avain nus distribuì als differents posts ed a las persunas che scrivon regularmain texts en rg cf. *Publicaziuns*).

Las lavurs per in *pitschen vocabulari da locuziuns* nun han fatg grond progress quest onn essend la persuna responsabla engaschada cun outras lavurs urgentas (lectorats e translaziuns). Cun far regularmain excerpts e cumplettaziuns da la banca da datas entran dentant savens novas locuziuns en la banca da datas. Quellas vegnan endatadas cun ina sigla speziala (VLC/ELC) e servan uschia sco basa per il vocabulari da locuziuns.

Accompagnament linguistic

Sper las lavurs d'amplificaziun da la banca da datas avain nus fatg era quest onn divers *lectorats* da translaziuns en rg avain sustegnì en cas da basegn il post da translaziun ed avain *accompagnà linguisticamain differents projects*.

Preschientscha da la LR en l'Internet

Dapi l'atun 1996 è la LR preschenta en l'*Internet* cun ina homepage e duas paginas infurmaziuns en rumantsch, tudestg ed englais davart la Rumantschia (incl. cartas linguisticas) e davart ils servetschs che nus pudain porscher. La LR dispona tras quai era d'ina *adressa dad e-mail* (posta electronica). Da quella vegn fatg diever adina pli savens saja quai da persunas ed instituziuns externas sco era da la LR per communitgar spert e bunmartgà cun nossa clientella. Adina dapli da noss clients dattan incumbensas da translatar e dumondan las translaziuns fatgas directamain per e-mail.

Actualmain discutain nus cun ils spezialists anc differentas pussaivladads d'optimar nossa preschientscha en l'Internet.

Homepage: <http://www.spin.ch/liarumantscha>
e-mail: liarum@spin.ch

Meds d'instrucziun

En connex cun numerus curs da rg avain nus elavurà en cooperaziun cun il Post d'infurmaziun e da documentaziun **materialias per in curs da rumantsch grischun** che sa drizza a persunas da lingua rumantscha.

Quest curs cumpiglia da preschent ca. 120 paginas fotocopiadas. Questa furma ans permetta dad experimentar il material en ils differents curs e d'adattar, optimar ed amplifitgar quel permanentamain. (cf. glista da publicaziuns)

Cumissiun consultativa rg/LR

Cumposiziun ed incumbensa da la cumissiun, cf. rapport 1996.

La cumissiun è sa radunada ils 25-2-97 per in di da lavur intensiv ed ha pudì preschentar a la suprastanza LR dus palpiris (palpiri strategic, palpiri operaziunal) sco resultat da lur lavur (cf. documents). La manadra da la cumissiun ha preschentà quel en ina radunanza da suprastanza. La suprastanza ed il cussegl han acceptà ils palpiris elavurads; cun quai è la lavur da la cumissiun terminada.

Infurmaziun e curs

- 11 fin 15-08-97 durant la Scuntrada a Domat:
  - in lavuratori rg sco curs infurmativ (A.-A.D.G. ed Ignaz Cathomen)
  - in workshop rg (per personas che san gia rg e che vulan profundar lur enconuschientschas (A.-A.D.G. e M.G.)

Bunas pussaivladads d'infurmar davart projects da linguatg durant la Scuntrada

- in curs da rg/principiants da lingua rumantscha (G.H., Ma.M. ed U.M.)
- in workshop rg per giuvenils da las minoritads europeicas (G.H.)
- november 97, Zernez, curs infurmativ en il rom da la Scuntrada e furmaziun ladina (A.-A.D.G., M.G.)

Curs da rg ordaifer il temp da lavur LR:

- 01-02-97 2., di da repetiziun dal curs intensiv da rg, SLA/SAL e BZ (curs intensiv avust 1996 1. di da repetiziun: 02-11-97 (A.-A.D.G.)
- 21-03-97, 4-04-97, 18-04-97, 3 venderdis a Cuira, curs da rg ed infurmaziun davart il project per il persunal da l'administraziun chantunala, organisà da la SLA/SAL e da l'Uffizi dal persunal ed organisaziun dal chantun GR, 18 persunas (A.-A.D.G.)
- semester da stad 1997, Cuira, curs da rg per persunas da lingua rumantscha a la Scola per linguistica applitgada SLA/SAL (manadra: Aita Dermont-Stupan)
- semester d'enviern/primavaira 1996/97 Cuira/LR, curs da rg per persunas da lingua tudestga (manadra: Gabriela Holderegger)
- semester d'enviern 97/98, mintga mardi, curs da rg e da linguistica applitgada a l'universitad da Turitg (A.-A.D.G.)
- october/november 97, Cuira, SLA/SAL e LR, curs da rg per il persunal da las redacziuns da La Quotidiana e da l'ANR, 6 venderdis mintgamai 5 lecziuns, 2 dis repetiziun ed accumpagnament (A.-A.D.G. e M.G.)

Publicaziuns

Bibliografia dal rumantsch grischun, Litteratura primara (texts en rg) e Litteratura secundara (texts davart il rg), PRG/LR, december 1997, 45 p., (fotocopias, vegn actualisada permanentamain)

Curs da rumantsch grischun per persunas da lingua rumantscha, materialias cumpiladas dad Anna-Alice Dazzi e Manfred Gross, LR, 1997 (versiun provisorias, vegn actualisada ed amplifitgada permanentamain ca. 120 p.)

Glista provisorias da las conjugaziuns dals verbs rg, A–Z (abandonar – zuppentar), PRG/LR, 1997 (138 p. fotocopias u sin filemaker).

Pledari grond sin discs sistem MacIntosh, Radiar Sent/LR, 1997 update/nova versiun (4 discs incl. instrucziuns per l'installaziun).

Schweizer Sprachen/Langues suisses/Lingue svizzere/Linguas svizras deutsch/français/italiano/rumantsch, Konversationsführer/Guide de conversation/Manuale di conversazione/Guid da conversaziun, Dererste viersprachige Konversationsführer der Schweiz/Le premier guide de conversation quadrilingue pour la Suisse/Il primo manuale quadrilingue di conversazione per la Svizzera/L'emprim guid da conversaziun

quadriling per la Svizra, Neuchâtel, Editions Dynamicha 1997, (redacziun: Sébastien Bourquin; Manfred Gross e Daniel Telli/LR; Giovanni Grassi, Jérôme Voumard).

Publicaziuns davart il rg da collavuraturAs da la LR:

Cathomas Bernard, Geben und Nehmen: Sprachenpolitik im europäischen Kontakt, en: Unsere Nachbarn am Weg der Schweiz/Nos voisins à la rencontre d'une Suisse en évolution/Confinanti lungi il cammino della Svizzera/La Svizra e ses vischins, Verlag Sauerländer (Jahrbuch «Die Schweiz» der NHG) 1996/97 132–140.

Cathomas Bernard, Sprachplanung und Geisteswissenschaften, en: 50 Jahre/ans/anni/onns/years Auf dem Weg [in die Zukunft], hg. von der Schweizerischen Akademie der Geistes- und Sozialwissenschaften Bern, 1997, 99–105.

Dazzi Gross, Anna-Alice, «Lörn Inglisch its isi!» u lingua discurrenda e lingua scritta, en: Chalender Ladin 87, Uniun dals Grischs 1997, 40–44.

Gregori Gian Peder, In tschercha d'ün standard per la Rumantschia Las differentas provas da realisar üna lingua da scrittüra rumantscha cumünaivla, en: Chalender Ladin 87, Uniun dals Grischs 1997, 31–36.

6. POST DA LINGUATG

Ils blers duairs spontans pretendan reacziun directa ed impedeschan ina lavur sistematica e coordinada. Rubricas senza sigla pertutgan domadus collavuratur.

Terminologia e neologia (C.S.)

Sper bleras dumondas spontanas per ils idioms e per il rg èn las suandantas glistas terminologicas pli grondas vegnidas terminadas:

- Terminologia selviculturala (640 terms) per l'administraziun e la tgira dal guaud
- Nums da peschs che vivan en auas svizras (72 nums)
- Scienza da la terra geologia (300 terms), en collavuraziun cun prof. Adrian Pfiffner, Berna.
- Terms per la medischna da reproducziun (ca. 70 terms)
- Sistematica e terminologia speziala per l'instrucziun da biologia e botanica en il seminari da scolastas e scolasts a Cuir, per mauns da dna. M. Lutz; cuntinua.

Lavurs permanentas èn:

- Cumplettaziun e standardisaziun da la banca da datas (en collavuraziun cun A.-A.D.G.)
- Glistas pli pitschnas per translaziuns en ed ord chasa (neologia en differentes champs e per differenta glieud)
- Partenari da lavur per l'integraziun dal rg en la banca da datas da la Confederaziun «Termdat»; actualmain en lavur «Dretg da linguas», part rumantscha cun ca. 300 terms.

Traducziuns, cussegliaziun linguistica e lectorats

- Lectorats da traducziuns fatgas en chasa ed ordaifer
- Tenor basegn traducziuns en rg ed en idioms, spezialmain traducziuns pretensiusas e tecnicas sco er substituziun da vacanzas da las translaturas

Dapi in tschert temp ans stentain nus da chattar novas pussaivladads da propagar il rumantsch, spezialmain il rg. Quest onn avain nus pudì translatar ed adattar pliras applicaziuns per computers che vegnan distribuidas sin vias usitadas da vendita. I sa tracta dal program universal per gestiuns pitschnas «KHK Classic Line» e dal program per la gestiun finanziaria «Win Ware». Plinavant avain nus cumplettà il program per cartografia «Helvetikus 97» cun ils cumonds da lavur rumantschs.

Er per il diever direct cun il computer èn trais contracts fundamentals per la selvicultura vegnids creads per rumantsch e la SELVA, l'organiziun professiunala per la selvicultura las derasa sco WORD. DOT sin disc. I sa tracta dals suandants contracts:

- contract per lavurs forestalas
- contract da cumpra da laina radunda
- contract d'engaschament per persunal forestal.

Program da correctura

Per il rumantsch grischun ha gia Georges Darms fatg preparaziuns relativamain progredidas per in program da correctura. L'entir material linguistic endatà è vegnì analisà tenor ils criteris necessaris per in program effizient: furmas irregularas, tut las conjugaziuns dals verbs, furmaziun dal plural, cumbinaziuns cun apostrofs, etc. La lavur che fiss anc da far è quella dal specialist che realisescha il program electronic tecnic. Per questa lavur ston ins quintar tenor offerta cun ina summa da radund fr. 50 000.–.

A l'entschatta da l'onni da rapport ha la LR offrì a las interessentas ed als interessents in program da correctura sut la cundiziun ch'ils cumpraders fissan pronts da surpigiar ils custs da la realisaziun tecnica. Malgrà dus scrivers a las persunas interessadas ed in'orientaziun da detagl durant la Scuntrada han be 38 persunas demussà interess. Per purtar ils custs da fr. 50 000.– avess quai chaschunà custs per 1 program da passa fr. 1 300.–. Quai nun eran las cumpradras ed ils cumpraders pronts da pagar. Per quest motiv è il project vegnì sistì.

Il post da linguatg e la suprastanza han era già da s'occupar cun dumondas per programs da correctura per vallader e sursilvan. Per il project vallader ha la LR gia mess a disposiziun ina lavur da cussegliaziun e correctura da Manfred Gross. Il project en vallader è progredì, stuess dentant anc vegnir optimà. La suprastanza considerescha en quest connex il sequent:

- La realisaziun da programs da correctura per ils idioms è in'incumbensa da las regiuns. La LR po dar contribuziuns per projects circumscriets, na po dentant betg surpigliar senza la realisaziun da tals projects. Quai chaschunass cas da precedenza e custs che surpassan las pussaivladads da la LR.
- In program da correctura en rumantsch grischun vegn be realisà, sche las cumpradras ed ils cumpraders èn pronts da purtar ils custs da la realisaziun tecnica ed electronica.
- L'effect da programs da correctura sto vegnir relativà, cunquai ch'els sa limiteschan sulettamain a l'aspect ortografic. L'ortografia è dentant be ina part dal diever correct dal linguatg. Pleds scrits endretg pon vegnir cumbinads a estructuras linguisticas e construcziuns complettamain nuncorrectas.
- In program da correctura na remplazza ina scolaziun linguistica differenziada e na serva ad augmentar la cumpetenza linguistica. Il problem nun è per regla quel da l'ortografia, mabain quel che bleras persunas na san betg rumantsch avunda, cunquai che la scolaziun fundamentala e la pratica da duvrar la lingua mancan.
- Experienceschas cun programs da correctura en auters linguatgs integrads en ils computers, cumprovan che las pli bleras persunas na fan betg u strusch adiever da tals programs.
- Propostas per realisar programs da correctura da l'Engiadina e da la Surselva vegnan examinadas cun resguard a las prioritads da la lavur rumantscha.

Scolaziun ed agids speziels

- Agid per l'informatica en chasa e per persunas che collavuran cun la LR
- Instrucziun veterinara al Plantahof: adattaziun da las materialias d'instrucziun ed accumpagnament dal curs (G.P.G.)
- Tgirà ed instrui studentas e students durant lur dimora da lavur en la LR, totalmain 8 emnas (C.S.)
- Instrucziun da rumantsch per l'equipa d'infurmaziun dal radio rumantsch (6 uras); ina cuntinuaziun è prevista
- Incumbensa d'instrucziun a la Scol'auta a Son Gagl (semester d'enviern) (C.S.)

Construir en rumantsch (Romontsch 3000)

Marcus Munsch ha suttamess a la suprastanza e preschentà a la Scuntrada in vast project che vul rumantschar l'entir sector da construcziun e dar al rumantsch il status d'in med da comunicaziun effizient per la circulaziun d'infurmaziuns en la branscha da construcziun. Da rumantschar fissan formulars, glistas da basa per differents intents, contracts da diversas sorts, las differentas normas tecnicas da la SIA, il plan da custs da construcziun las tariffas da reschia etc. Per cuntanscher il plaun operaziunal effectiv stuessan tut questas materialias vegnir messas a

disposiziun sin systems electronics cumpatibels ed era amplifitgadas consequentamain en connex cun midadas dals manuals respectivs en ils auters linguatgs.

La suprastanza vesa la necessitad da s'engaschar per rumantschar quest vast sector d'activitad en territori rumantsch, ella vesa dentant er las difficultads che sa tschentan e las limitas dadas entras la situaziun da noss linguatg e da la branscha da construcziun.

Avant che prender ina decisiun vegnan scleridas las sequentas dumondas: dimensiun finanziaria dal project; finanziaziun; implementaziun per la terminologia e materialias creadas tar las interpresas; evaluaziun da las lavurs.

Cunquai ch'il project ha ina dimensiun vasta ha la suprastanza spustà ina decisiun sin l'onn 1998 per che la nova suprastanza ed il nov secretari general possian prender invista en il project e prender las decisiuns ch'els vulan responsar. Avant che cumenzar il project sto la finanziaziun vegnir garantida, surtut era tras sponsoring ed engaschament da la branscha pertutgada.

Ediziuns e meds d'instrucziun

- Supervisiun e coordinaziun da tut las versiuns dal med per emprender rumantsch «En lingua directa» (G.P.G.)
- Pagina rumantscha en la gasetta «Terra Grischuna» (6 numers ad onn) (G.P.G.)

Relaziuns publicas e cumissiuns

- Infurmà scolas davart la LR, il rumantsch, meds rumantschs per la scola e.u.v.
  - 20-3: Scola chantunala da Winterthur dna. H. Bader cun 18 personas
  - 07-4: Scola professiunala da Cuir, R. L. Deplazes e 7 scolars
- Retschavì personas estras per dar scleriments
  - 3-9: chanzlia federala: dna. M. Käser, Berna e sgr. S.-P. Feikere Republica Centralafricana
  - 28-11: Universitad da Turitg: prof. Th. Bearth cun 3 studentas
- Differentas audienzas pli lungas per studentAs e docentAs d'universitads
- Scleriments e documentaziuns pli vastas davart il rumantsch, spezialmain per interessenza da l'exteriur
- Artitgels pitschens en gasettas e revistas, contribuziuns al radio per incumbensa da la LR
- Delegà en la «Gruppa accumpagnanta per il rumantsch en scola a Domat» (G.P.G.)
- Delegà en la «Cumissiun chantunala per meds d'instrucziun per las scolas da vischnancas sin il cunfin linguistic» (G.P.G.)
- Organisà la Scuntrada a Domat 1997, agid da G. Defuns (3 mais) (G.P.G.)

Perscrutaziun e contribuziuns scientificas

- Referat al congress «EuroLinguistik» a Berlin, mars 96: «Überwindung der Sprachgrenzen – zurück zur Realität» (C.S. temp privat)
- «Tge datti da rir sur dal rumantsch da Domat?» en: Bündnerwald 1/97, Cuir, p. 64 – 67. (C.S.)
- «Rätoromanische Schweiz» en: Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung 2. Halbband. Goebel H. et. al. (ed.), Berlin, New York, p. 1879 – 1887. (C.S.)

Lectorats

- Lectorat da la versiun putera e valladra dal nov cudesch da matematica per la 4. cl. primara (A.-A.D.G. e M.G.) durant il temp liber/sin agen quint)
- Dieta da lavur per sclerir dumondas en connex cun l'elavuraziun dal Vocabulari puter/vallader redacziun: G. Tschärner (C. Gustin J.C. Arquint, J. Guidon, A. Gordon, Anna-Alice Dazzi Gross)
- Lectorat dal cudesch da matematica, stgalim 3 e stgalim 4 sursilvan (C.S.)

7. POST DA TRANSLAZIUN

En il decurs da quest onn han gi lieu plirs inscunters tranter la Chanzlia chantunala e la LR cun l'intenziun da promover ils contacts tranter lur servetschs da translaziun (cf. *Rumantsch grischun*). Per coordinar las lavurs da translaziun ha noss post surpiglià l'incumbensa da rimnar, registrar ed archivar models da leschas ed auters texts ed als render accessibels a tut las translaturas e translatur en l'intschess rumantsch (eventualmain era sur Internet). La finamira è d'evitar lavurs dublas e garantir ina tscherta unitad da la terminologia.

Il 1997 avain nus danovamain exequì in dumber creschent da translaziuns en rumantsch grischun ed en ils idioms. Ultra da quai avain nus lectorà e curregì texts d'ordaifer noss post e respundì a las numerusas dumondas da translaziun e da terminologia ch'ans vegnan tschentadas al telefon e sur fax.

Per *La Quotidiana* che cumpara dapi l'entschatta da l'onn avain nus surpiglià las translaziuns dals inserats e da las annunzias da mort ed era translaziuns d'artitgels pli lungs en rumantsch grischun.

A la *Scuntrada* essan nus stadas a disposiziun per curs en rumantsch grischun ed avain furnì differentas translaziuns, per exempel davart l'istorgia da Domat, l'exposiziun davart ils avieuls e las Ovras da Domat. A partir da l'entschatta da l'onn translatain nus era ils texts per l'ediziun rumantscha da la revista *Paraplegia* da la Fundaziun svizra per paraplegichers che cumpara quatter giadas l'onn.

Intginas lavurs spezialas dal 1997:

- *Bun viadi*, cudesch illustrà davart la posta, Elisabeth Bardill/Romano Pedetti, ed. stamparia Aschera
- *Zonas alluvialas da la Svizra/Recreaziun en il gaud*, 2 brochurettas d'infurmaziun da l'Uffizi federal d'ambient, gaud e cuntrada
- *Observaziun dals gauds svizzers*, brochura plegabla da l'Uffizi federal d'ambient, gaud e cuntrada
- *Laina tropica*, brochura ed infurmaziuns per il diever conscient da laina, da l'acziun Fond Bruno Manser
- *Nagin rument en pigna*, infurmaziun per l'utilisaziun da stgaudaments cun laina e cheminés
- *Accompagnament socialpedagogic/L'avegnir nascha en il pitschen* brochuras da pro juventute:
- *Praticum en in manaschi* (tips ed infurmaziuns), da ch Barat da juvenils en Svizra
- *Nova societad helvetica*, texts per l'ediziun 1997
- *Revista «Mittelalter»*, texts per las ediziuns 1–4
- *Program d'infurmaziun per plazzas da la posta*, CD-ROM
- *Novas recumandaziuns per il tractament da l'infecziun HIV tar creschids*, Home-Page Internet
- *Fundaziun Scienza e giuventetgna*, exposiziun

La LR sustegna tenor reglament e decisiuns da la suprastanza translaziuns per instituziuns ed organisaziuns caritativas.

Collavuraziun cun il post da translaziun chantunal

Suenter duas sentupadas tranter la Chanzlia chantunala e la Lia rumantscha, ils 14-04-1997 (en la Biblioteca chantunala) ed ils 25-06-1997 (en Chasa rumantscha) s'han inscuntrads ils traducturs dal chantun (Ursina Saluz e Duri Blumenthal), cun U.M. e cun M.G. per discutir ed elavurar in concept per in Servetsch da linguistica applitgada da la LR, era en vista ad ina collavuraziun pli stretga tranter las duas instituziuns e per megliar la coordinaziun da la translaziun rumantscha. Ils inscunters han gi lieu ils 01/10, ils 24/10 ed ils 28/11 (er cun C.S.) en Chasa rumantscha. Il concept è pront e sto anc vegnir sancziunà dal directur da la Chanzlia chantunala e da la suprastanza LR.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

En quest post ha Manfred Gross lavurà 60%. Diversas lavurs (documentar medias ed interessents instituziunals e privats, infurmaziuns directas e.a.) succedan er tras il secretariat.

Documentaziun

Il servetsch d'infurmaziun e documentaziun è vegnì amplifitgà cun diversas materialias da basa.

L'inventarisaziun en collavuraziun cun instituziuns cun incumbensas complementaras èn stadas punctualas ed occasiunalas.

Infurmaziun

La Rumantschia dispona ussa da plirs cudeschs e documents d'infurmaziun davart sia lingua e cultura (*Facts & Figures*, Cuir 1996, en las quatter linguas naziunalas svizras ed en englais; A. Baur: *Allegra genügt nicht*, Cuir 1996; *Ibid.: Viva la Grischia*, Cuir 1997; J.J. Furer: *Le romanche en péril?* Berna 1996; Gloor, D., et al.: *Fünf Idiome – eine Schriftsprache?*, Cuir 1996; Uffizi federal da statistica: *Die Sprachlandschaften der Schweiz*, Berna 1997). Dumondas davart il rumantsch en general pon pia -uschelunsch ch'ellas nun èn pli spezialas – vegnir respundidas directamain dal secretariat. Il manader dal PID vegn uschia dispensà per autras lavurs impurtantas ed urgentas, sco lectorats, translaziuns, curs e lavurs specificamain linguisticas (surtut en connex cun il rumantsch grischun).

Il 1997 avain nus en spezial:

- a) infurmà regularmain ils meds da massa davart la lavur da la LR ed en connex cun projects specifics,
- b) scrit plirs artigels per revistas e gasettas,
- c) infurmà e documentà studentas e students en connex cun lavurs da diplom/dissertaziuns euv.
- d) infurmà scolaras e scolars da gimnasis svizzers,
- e) gè contact cun instituziuns ed organisaziuns grischunas, svizras ed estras e cun blers auters interessents per la lingua e cultura rumantscha,
- f) gidà magistras e magisters da la Bassa ad organisar emnas da lavur en l'intschess rumantsch
- g) realisà ensemen cun il Post da rumantsch grischun (A.-A.D.G.) in curs da rg per schurnalistAs da LQ e da l'ANR (cf. 5. Rumantsch grischun).

Lavurs linguisticas

Per incumbensa da *Dynamicha, Moviment per ina Svizra multiculturala*, avain nus elavurà in concept e procurà per la versiun rumantscha d'in guid da conversaziun cumpari sut il titel «Linguas svizras» en las quatter linguas naziunalas.

Nus avain elavurà ensemen cun il Post da rumantsch grischun novas materialias per emprender rumantsch grischun (cf. 5. Rumantsch grischun).

Per incumbensa da l'Uffizi da polizia da fieu dal chantun Grischun ed en collavuraziun cun capopumpiers da las regiuns rumantschas avain nus elavurà in «*Pro memoria. Scolaziun da basa dals pumpiers*» en rumantsch grischun che vegn edì da l'Associaziun svizra da pumpiers.

Lectorats e translaziuns

- *Lexicon istoric rumantsch*: lectorà divers texts dal LIR, translats dad Ines Gartmann ed Ursulina Monn. A partir dal 1. da schaner 1998 fa M.G. quest lectorat en ses temp liber.
- Divers lectorats per incumbensa dal Post da translaziun.
- Diversas translaziuns en vallader ed en rumantsch grischun; translaziuns pli grondas: Parc Naziunal Svizzer: Cratschla 1/1997 ediziun speziala en rg; J.-F. Aubert, L'assemblea federala 1848 – 1998, Berna, 1998 en rg (privat).

Referats/dietas/infurmaziuns directas

- 14/1, Turitg: Prelecziun a l'universitad da Turitg davart «Moderne Sprachplanung» (B.C.)
- 15/1, Yverdon: Referat en l'8avel Forum svizzer davart «Zur Diskrepanz zwischen Anspruch und Realität in der schweizerischen Sprachenlandschaft» (B.C.)
- 16/1, Turitg: Referat a l'ETH davart «Quo vadis perscrutaziun dal rumantsch?» (B.C.)

Manfred Gross (2. persuna da sanester) dal post d'infurmaziun e documentaziun LR a chaschun d'in podi da discussiun.

- 30/1, Friburg: Referat davart la situaziun dal rumantsch en il Grischun salvà a l'ocasiun da la Conferenza generala da la Communauté romande du Pays de Fribourg (M.G.)
- 1/2, Cuira: 1. di da cudeschs grischun (B.C.)
- 4/2, Trin: Discussiun cun prescolina (B.C.)
- 18/2, Cuira: Infurmaziuns per bibliotecaras dal BAJ: L'impurtanza da la litteratura e l'offerta da cudeschs rumantschs (B.C.)
- 26/2, Arosa: Referat «50 Millionen Europäer sprechen Minderheitensprachen. – Der Mensch: das vielsprachige Wesen» (B.C.)
- 9/3, San Murezzan: Congress giubilar da dentists, Suvretta House: Parallelas tranter cultivar ils dents e cultivar ina cultura minoritara (Jost Falett)
- 21/3, Cuira: Infurmaziuns davart il rumantsch ad ina classa da la Scola chantunala «Im Lee/Winterthur» (C.S.)
- 15/4, San Murezzan: referat per ils KIWANIS davart: Activitads e strategias per l'avegnir da la Lia rumantscha (Jost Falett)
- 30/4 – 4/5, Genevra: Salon du livre et de la presse (G.J., Me.M.)
- 5/5 Cuira: Infurmaziuns davart il rumantsch ad ina classa dal «Freies Gymnasium/Basile» (G.P.G.)
- 20/5, Berna: Hearing da l'Uffizi federal da cultura en vista a la realisaziun dad ina lescha federala davart las linguas uffizialas (B.C.)
- 24/5, Cuira: Dieta e radunanza annuala dal «Arbeitskreis Deutsch als Fremdsprache (DaF) in der Schweiz». Referat davart il rumantsch e la Rumantschia (A.-A.D.G.)
- 10/6, Cuira: Infurmaziuns davart il rumantsch ad ina classa gimnasiala da la Scola chantunala Hohe Promenade/Turitg (A.-A.D.G.)
- 26/6, Cuira: Infurmaziun per il gimnasi Rämibühl Turitg: «Die Rätoromania heute – Probleme und Chancen einer «Lesser used language» (B.C.)
- 2/7, Milano: Inauguraziun dal Center cultural svizzer (CCS) (B.C.)
- 17/7, Samedan: 25 onns cuors da la Fundaziun Planta (J.F.)
- 26/8, Cuira: Infurmaziun per studentas da la TU-Minca: Referat «Sprachplanung» (B.C.)
- 26/8, Cuira: Infurmaziuns davart la LR la politica da lingua e la lavur rumantscha ad ina gruppa da scolastAs da las trais vals dolomitanas Fascha, Badia e Gherdëina (M.G.)
- 29/8, Spligia: Inscunter LR, PGI, Walservereinigung, Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna cun «Coscienza svizzera» (B.C. Gion Kunfermann)
- 3/9, Lausanne, Rencontres Suisses: «Débat sur le thème de la compréhension confédérale» (B.C.)
- 4/9, Cuira/LR: Infurmaziun davart la LR e sia lavur per la 5. e 6. classa primara da Zuoz, scolasts: Nina Dazzi Andry, Arno Sulser (A.-A.D.G.)

- 6/9, Soloturn: Forum '97. Participaziun a l'atelier 2 («Le rôle des minorités dans la Suisse de demain»). Jost Falett, Manfred Gross e Gabriela Holderegger, Erwin Huonder (pres. Giuru)
- 9/9, San Murezzan: referat per il ROTARY, Hotel Steffani, davart: Activitads e strategias per l'avegnir da la Lia rumantscha (Jost Falett)
- 12/9, Tusaun: Discussiun al podi durant la 4. Dieta da cultura: «Convenziun da las Alps – nua resta la cultura» (B.C.)
- 22/9, Cuira: Infurmaziuns ad ina classa da gimnasiastAs da Basilea (M.G.). Gidà ad organisar in champ da lavur en Engiadina ed intermedià persunas da contact
- 24/9, Berna: Occurrenza da la fundaziun «Allez-Hopp-CH!» (B.C.)
- 24/9, Cuira/LR: Infurmaziun davart il rumantsch per ina classa commerciala da Sargans, scolast: Valentin Vincenz (A.-A.D.G.)
- 25–26/9, Bulsaun: Seminari infurmativ da l'Italia l'Austria ed il Grischun: «Novas ordinaziuns da protecziun per las minoritads en Europa» (B.C.)
- 9–10/10, Samedan: Dieta da l'Arge Alp: «Schule – Wege zur Mehrsprachigkeit» (B.C.)
- 9–11/10, Bellinzona: 6avel Inscunter tessines: «Aspects dal plurilinguissim» (C.S.)
- 18/10, Milano: Inscunter en il Center cultural svizzer (CCS): «Noi: Ladini, Romanci, Italiani – Poesie e canzoni, poeti e cantanti» (B.C.)
- 22/10 Soazza/Mesolcina: Inscunter cun represchentantas e represchentants da la «Associaziun Metropola Svizra», da la PGI, da l'Uniun dals Gualsers e da la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna per discutir la partizipaziun da las minoritads linguisticas dal Grischun a l'Expo 2001 (J.F. M.G.)
- 23/10, Cuira/LR: Infurmaziun davart la LR e sia lavur per la 1. cl. da mussadras da la Scola grischuna da dunnas, scolasta: Anna Tina Campell (A.-A.D.G.)
- 7–8/11, Sion: Colloqui ed assemblea generala da l'Associaziun da lavur per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra (APIPS) (B.C. ed E.C.)
- 8/11, Cuira: Barat d'infurmaziuns e d'experientschas per las persunas responsablas ed autras persunas interessadas en vischnancas pitschnas davart la collavuraziun intercommunala
- 12/11: referat per la Scola auta populara Kreuzlingen davart: La quarta lingua – rumantsch: Istorgia, situaziun d'oz e champ da tensiun tranter la plurilinguitad e l'identitad naziunala (Jost Falett)
- 19/11, Cuira: Infurmaziuns davart la LR ad ina classa da la scola professiunala dad Untervaz
- 24/11, Cuira: Infurmaziun davart la LR sias finamiras e sia lavur concreta a duas classas da seminaristAs (total 43) dal seminari Unterstrass, Turitg (M.G.).

- 24/11, Losanna: Preparaziun da l'occurrenza «S'unir pour s'ouvrir» da Rencontres Suisses.
- 26/11, Cuira/LR: Infurmaziuns/intervista davart il rumantsch e la Rumantschia a J.P. Péroncel-Hugoz, schurnalist da la gasetta Le Monde, Paris (A.-A.D.G.)
- 29/11, Müstair: «La lingua jaura» referat salvà a l'occurrenza da la Conferenza generala ladina 1997 en Val Müstair (M. G.).

9. MEDS DA MASSA

Las medias han rapportà en moda fitg vasta davart nosa lavur e tematicas rumantschas avant e durant la Scuntrada. Sveglià interess en las medias han era ils giubileums da la Renania (75 onns), ils Dis da litteratura, la realisaziun da la Quotidiana, la lavur da l'Agentura da novitads rumantscha, l'abdicaziun dal secretari e las discussiuns en diversas vischnancas conc. il 2. linguatg per las scolas primaras (talian u rumantsch).

Orientaziuns directas per las medias

28/4: Preschentaziun da la nova reclama da Coca-Cola cun inscripziun en rumantsch

30/4, Cuira: Preschentaziun dal placat per la Scuntrada 1997 e dal concept da program

10/8, Domat: Orientaziun a las medias, tractandas da la radunanza da delegadAs LR ed avertura da la Scuntrada

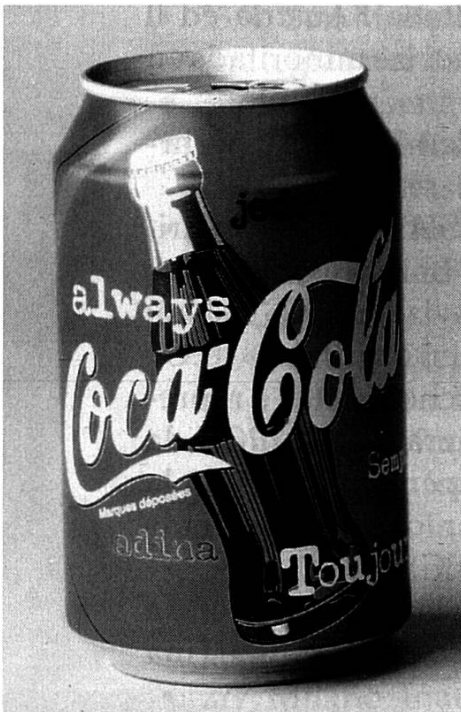
15/8, Domat: Bilantscha da la Scuntrada

4/12, Bever: Preschentaziun da «Girumbella», disc cumpact dubel e cassetas

13/12, Cuira: Orientaziun a las medias davart las tractandas da la radunanza da delegadAs LR.

Agentura da novitads rumantscha (ANR)

La LR è represchentada en il cussegl da fundaziun e persequitescha la lavur da l'ANR. Discussiuns hai dà en connex cun in'interpellaziun en il cussegl grond davart la lavur da l'ANR ed

Da nov er cun inscripziun rumantscha: «Adina Coca-Cola».

en connex cun la restructuraziun. La LR sustegna ina stretga collavuraziun da l'ANR cun la redacziun da la Quotidiana e sa gida en connex cun dumondas da preventiv ed instanzas a las autoritads.

La Quotidiana

Cun translaziuns, acziuns da propaganda e motivaziun ed infurmaziun è la Quotidiana vegnida sustegnida consequentamain. La suprastanza ha exprimì sia stima e ses sustegn per la lavur che la redacziun e l'editur da la Quotidiana prestan. L'ediziun da 5 numers da gasetta ad emna contribuescha decisivamain a la preschientscha dal rumantsch ed a ses mantegniment. En spezial è vegnì appellà a las Rumantschas ed als Rumantschs ed a lur instituziuns privatas e publicas da resguardar la Quotidiana per inserats. Sulettamain uschia po il dumber d'inserats rumantschs en la Quotidiana vegnir augmentà. Cun l'editur da la Quotidiana è vegnidas discutadas pussaivladads per rumantschar la part dals inserats, dentant sa mussan limitas finanzialas ed organisatoricas.

Radios locals

En las concessiuns da Radio Grischa e Radio Piz è fixà ch'ils radios concessiunads han da suttametter in concept davart il resguard dal rumantsch en lur programs. En il rom da lur rapports annuals han quests radios da tematisar l'effect da lur emissiuns per la diversità linguistica e lur collavuraziun cun la LR conc. la preschientscha dal rumantsch en las emissiuns. En ina reuniun dals 18-6-1997, clamada da l'Uffizi federal da communicaziun (UFCOM) èn las pretensiuns da la Rumantschia vegnidas preschentadas:

- emissiuns rumantschas fixas durant in temp d'emissiun favuraivel
- emissiuns curtas da novitads almain 3 x al di
- infurmaziun en linguatg tudestg davart tematicas rumantschas.

L'Uffizi federal da communicaziun (UFCOM) na vul sa fixar sin procentualas dal program en rumantsch. El metta paisa sin cunvegns praticablas tranter ils radios locals e la LR. Per la fin d'october 1997 spetgava l'UFCOM in rapport davart las discussiuns ed eventualas cunvegns. Quest rapport è anc pendent. Las discussiuns ston cuntinuar; senza ina tscherta pressiun da vart da la LR na po ina megliur betg vegnir cuntanschida.

10. TEATER RUMANTSCH

Cussegliaziun

Il post da teater è vegnì consultà savens durant l'onn da rapport areguard dumondas da dretgs e cussegliaziun. El ha tramess radund 70 spediziuns da tocs da teater per la tscherna.

Las activitads èn stadas grondas cun 33 representaziuns pli grondas e numerusas representaziuns pli pitschnas. L'Uniun da teater Trun ha representà la Rumantschia al Festival da teater ad Aarau cun il toc «La vieua maliziusa ni Ils temperaments» dad August v. Kotzebue.

Biblioteca da teater/Mussavia dramatic/La Scena

La LR ha retschet 37 teaters – 6 originals e 31 translaziuns – per integrar en la biblioteca da teater. Quella cumpiglia totalmain 1443 teaters rumantschs. Durant l'onn da rapport è vegnida endatada l'entira biblioteca da tocs en ina banca da datas sin computer tenor differents chavazzins. Ella vegn cumplettada ed amplifitgada permanentain.

Scena or dal teater «Il cant dil salep» dad Alfonso Paso representà da l'Uniun da teater Domat/Ems durant la Scuntrada

Il Mussavia dramatic III è vegnì amplifitgà cun ina nova furniziun e cun in 4. ordinatur. Cunquai ch'il post da teater aveva retschet pliras empustaziuns per il Mussavia dramatic èn vegnids producids «en chasa» intgins exemplars per pudair ademplir ils giavischs d'abunament.

En la retscha La Scena è cumparì il numer 76: *Tge mond pitang* da Vaclav Havel, translaziun en surmiran da Reto Capeder.

Collavuraziun cun l'Uniun grischuna per il teater popular (UTP)

Ils contacts cun l'UTP èn stretgs, cunquai che la manadra dal post represchenta la LR en la suprastanza da quella. En spezial furnescha ella regularmain texts per «Il reflectur» ed è responsabla per la redacziun da las contribuziuns rumantschas. Tut las translaziuns en rumantsch per l'uniun vegnan fatgas da la LR.

Karin Pattis ha prendì part a las sedutas da la suprastanza da l'UTP, a quellas dal comité permanent, a las sedutas da l'artef98 («Arbeitsgruppe Theaterfestival 1998» per il Festival da teater a Tusaun) ed ha collavurà tar divers projects.

Tenor pussaivladad visita ella las represchentaziuns rumantschas.

Commembranzas

La LR è commembrada da la SSCT/SGTK (Societad svizra per la cultura da teater). Ella vegn represchentada da Giovanni Netzer. – Ulteriuras commembranzas per la Rumantschia van sur l'UTP.

Contribuziuns per translaziuns e tocs originals a

- Augustin Ottiglia per «La mort dal poet» da Tista Murk
- Beer Thomas per «Il revoluzer» dad Ulla Kling
- Caduff Erwin per «Il cant dil salep» dad Alfonso Paso
- Caprez Anna per «Üna staunza per set» da Martin Fischer
- Cathomas Rita per «Gion Cavrer» e per «Tobby» da Curt Goetz
- Cavigelli Michael per «Incaps e pannas la sera da Nadal» da Hedwig Bolliger
- Conrad Annetta per «L'ultima butietta» da Josef Brun
- Derungs Eligi per «In'insla mo per damas»
- Dietrich Gion per «Carezia e scumbegls» da Anthony Marriot e Bob Grant
- Dolf Christ Casper per «Egn rafino cumpogn» da Max Bachofner
- Foffa Livio per «Gian Müller from America» da Carmelo Pesenti
- Gordon Anita per «Consequenzas» da Carmelo Pesenti
- Grass Seraina per «Il Nadel da las bes-chas» da Markus Hottiger e per «Mincha nuf vain al pettan» da Peter Grütter
- Hosang Giuseppa per «In jogurt per dus» da Stanley Price
- Jegher Moscha per «La trapla da meirs» dad Agatha Christie e per «Egn manegia e l'oter painsa» da Carmelo Pesenti
- Michael Käthi per «Otto igl retg digl lotto» da Hans Kirchhoff
- Schneller Elsi per «Las duonnas dal bain Laret» dad Anton Mals
- Spinass Violanta per «Bunbury» dad Oscar Wilde
- Stecher Benedict per «600 000»
- Tenner Gion per «Sketchs» da divers auturs
- Venzin Hubert per «Noblesse oblige» da Molière, «Il di dalla mumma» dad Ulla Kling, «Survetsch a Golgata» da Marcel Dornier, «Las Haseldorf Sisters» da Hors Vincon, «Igl ustier dalla posta» da Walter G. Pfaus.

Contribuziuns spezialas

- ad Annemieke Buob per in champ da teater organisà da la SADS
- a la Calandaria per sustegnair la lavur da teater
- al Teater Val d'Alvra per «Bunbury»
- a SchuSchu per teater da marionettas
- a l'Uniun da teater Trun per participaziun e represchentaziun al festival ad Aarau
- a l'Uniun grischuna per il teater popular (UTP) per il «Reflectur», per «lavurs generalas» e per il «4. Festival da teater» a Tusaun.

11. CHANT E MUSICA

Il post da chant è vegnì consultà en il rom dals davos onns per la cussegliaziun e furniziun da chanzuns.

Il zercladur è la retscha «Ediziun chanzuns LR» vegnida cumplettada cun la 6. furniziun. Totalmain è vegnidas agiuntadas als ordinaturs 4 chanzuns per chor viril e 9 chanzuns per chor maschadà. L'ediziun per chor maschadà cuntegna surtut chanzuns da Benedetg Dolf. Il dumber d'abunents munta a 90 per la collecziun da chanzuns per chor maschadà e 60 per chor viril.

Tar il cudesch «Girumbella – chanzunettas, versets e gös» è vegnì edì en collavuraziun cun Rico Peterelli, seminaristas dal seminari da mus-sadras ed uffants da Bever e Puntraschigna in DC dubel ed ina MC dubla.

Cun tristezza avain nus stuì prender cumià dal commember da la cumissiun da chant *Mario Candrian* ch'è mort l'avrigl.

Contribuziuns da la LR a

- Calcedon: L'emprema ga... (DC/MC)
- Cantauturs passiunai: Sen plaz scola (DC)
- Chor baselgia Müstair e Cerchel musical Surselva: Chant e musica da Nadal (DC/MC)
- Chor viril alpina Flem: Tuns da Flem (DC/MC)
- Cor masdo Bever: Participaziun al Festival internaziunal a Vienna
- Diabolics (DC)
- Stecher Benedict: Benedict '98 (DC)
- Uniun Rumantscha da Surmeir: Surmeir canta – poesia Peder Cadotsch (DC + cudeschet)

12. EDIZIUNS 1997

Las ediziuns èn vegnidas procuradas e tgiradas dal secretariat.

Ediziuns novas

- Albert Anton Willi (1872 – 1954) – Entagliader da mascras (ed. LR e Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna)
- Ben ha bugen Onna/Ben ho gugent ad Anna/Ben ò gugent Anna (1. ed. sursilvan 500 expl., puter 300 expl., surmiran 300 expl.)
- Cun Hannibal fissigl tot oter/fuss tut auter/füssa tuot oter (1. ed. sursilvan 600 expl., vallader 530 expl., surmiran 430 expl.)
- En lingia directa (1. part, lecziuns 1 – 5, cudesch principal + cudesch da lavur, en sursilvan, surmiran, puter e vallader, sutsilvan ediziun separada)
- Girumbella, 2 cassetas (1 vallader, 1 puter), 1 disc cumpact dubel (1. ed. 300 cass. nr. 1, 300 cass. nr. 2, 500 DCD)

Restampas

- Blocs da transmissiun (1000 blocs)
- Dicziunari tudais-ch – ladin, Bezzola e Tönjachen (5. ed. 150 expl.)
- Flurina (sursilvan/vallader, 1000 expl.)
- Maurus e Madlaina (sursilvan/vallader, 1000 expl.)
- Poliglott (sursilvan/vallader, Langenscheidt, 1500 expl.)
- Trutta e Blondina (sursilvan, 500 expl.)
- Uorsin (surmiran/sutsilvan, 500 expl.)

Carnets OSL

- nr. 2061: «Il giattin e la staila da Nadal» (Pabst/Madlaina Schloeth 1. ed. 800 expl. vallader)
- nr. 2062: «Signur Pelung» (Schindler/Gion Gaudenz, 1. ed. 600 expl. puter)
- nr. 2063: «Ureglias asen» (Michel Andriuet, 1. ed. 800 expl. sursilvan)
- nr. 2064: «Nateira misteriosa – Angivigns» (Paulina Schumacher, 1. ed. 600 expl. surmiran)

Collavuraziun da la LR per projects realisads dad outras chasas edituras/organisaziuns:

- Ils collavuratur regiunals da la LR procuran per la gronda part da la lavur editoriala da las uniuns regiunalas.
- Cun la chasa editura Octopus è la LR en contact per l'ediziun da las ovras da Giacun Hasper Muoth, ediziun da Breil.
- Cun la chasa editura Zytglogge, Berna, è vegnida discutada l'ediziun bilingua dal roman «Fortunat Kauer» da Linard Bardill.
- Cun la chasa editura Hueber a Frauenfeld è vegnida discutada l'ediziun «Viva la Grisca» dad Arthur Baur. Quest'ediziun ha la

- LR era gidà a derasar ad interessents ordaifer il territori rumantsch che dumondan regularmain infurmaziuns davart la Rumantschia.
- En stretga collavuraziun cun la LR han las «Editions Dynamicha» edì il guid da conversaziun en las quatter linguas svizras.
  - Per ina versiun franzosa da «Allegra ne suffit pas!» dad Arthur Baur, messa en franzos da Laurent Gautheron, è la LR sa gidada da chattar ina chasa editura. In'eventuala ediziun è prevista per 1998.
  - Per l'ediziun «Le romanche en péril? – Evolution et perspective. Recensement fédéral de la population 1990» da Jean-Jacques Furer è la LR stada en contact cun l'Uffizi federal da statistica.
  - Cun las ediziuns Pro Juventute, Turitg, è vegnì realisà ina restampa da «Nicolo» da Verena Pavoni.
  - Per l'ediziun «Ils misteris dalla scaffiziun e svilup digl univers» da Mathias Deflorin avain nus gidà a chattar ina pussaivladad d'ediziun.
  - Per intermediar in'eventuala ediziun en rumantsch da «Der Rattenfänger von Hameln» – versiun rumantscha da Gion Peder Thöni – è vegnidas fatgas lavurs preliminaras per sclerir las dumondas da dretg.
  - Al'Uniun rumantsch grischun è vegnì intermedià in'ediziun «Vom Hühnchen, das goldene Eier legen wollte» da la chasa editura Nagel & Kimche, Turitg.

La LR ha retschet contribuziuns per realisar atgnas ediziuns u restampas da las suandantas instituziuns:

- Pro Patria per «En lingua directa»
- Chantun Grischun per ils portatuns «Girumbella» en puter e vallader
- Ulteriuras dumondas da contribuziun per «Girumbella» èn anc avertas.

Contribuziun da la LR per ediziuns a:

- Candreia Emil per «Mies Stierva»
- Chasa editura Bündner Monatsblatt per «La fin dil mund da Petrarca» da Donat Cadruvi
- Chasa editura Zytglogge per «Fortunat Kauer» da Linard Bardill
- Conferenza generala ladina per revista «Aviöl»
- Cumpignia da mats Rueun per «Cronica»
- Gaggini/Bizzozero SA per «Giuglielm Tell»
- Janett Jon per cudeschs da scola ecumens
- Maissen-Berther A. per «Lirica da Maria Beer»
- Marionna Lombriser per cassetas «In tozzel historiettas»
- Renania per «Il cratsch vean» da Jacob Michael e per «La streietta»
- Romania per «Ischi» 97 e per l'ediziun da Toni Halter
- Scola chantunala per «Fred»

- UdG per «Poesias» da Tista Murk e per «Simbols populars» dad Ulrich Vital
- URS per «Sulom Surmiran» e «Surmeir canta» da Peder Cadotsch

Lectorats per ediziuns:

Ils collavuratur regiunals ed ils posts da lavur da la LR fan divers lectorats per ediziuns da la LR, da las uniuns affiliadas e da privats.

Ediziuns en preparaziun:

- Carnet OSL «Giauda l'amur e ta protegia cunter AIDS» en rumantsch grischun (prevedì per primavaira 1998 restampa communal rumantsch, tudestg, franzos e talian).
- «Im Wald sind keine Räuber» dad Astrid Lindgren (en vallader sursilvan e surmiran). La versiun en vallader è avant maun e sto anc vegnir lectorada. Las ulteriuras versiuns vegnan fatgas sin fundament dal manuscrit vallader.
- «Med per emprender rumantsch grischun per Rumantschas e Rumantschs».
- Per la reediziun da Funtaunas 3 «Da la revoluziun franzosa a l'avertura litterara» ha Gion Deplazes retschet l'incumbensa da far la revisiun e singulas cumplettaziuns. La lavur è terminada. La reediziun è prevista per 1999 u 2000.
- Tar «L'istorgia dals Rumantschs» en comics da Peter Haas e Felix Giger vegn preparada ina cuntinuaziun cun in 3. tom. L'ovra duess sa madirar fin il 1999/2000. La Cuminanza da lavur per lectura a la giuventetgna ha realisà preschentaziuns da questa lavur vid comics en diversas scolas.

Libreria rumantscha «Il Palantin»

«Il Palantin» vegn manà da dunna Elisabeth Maranta autonomamain e senza sustegn da la LR che metta a disposiziun sias ediziuns tenor la norma che vala er per tuttas autras librerias che vendan cudeschs rumantschs.

Propagaziun e vendita da publicaziuns

La LR è sortida da l'organisaziun «Spediziun cudeschs dal Grischun/ Bündner Buchvertrieb», cunquai che questa derasaziun da cudeschs na pudeva satisfar a las pretensiuns da la vendita da cudeschs rumantschs. Cun in stan è la LR stada preschenta al «Salon international du livre et de la presse» a Genevra. Per differentas exposiziuns en ed ordaifer la Svizra è vegnidas messas a disposiziun ediziuns rumantschas per motivs da propaganda e preschientscha rumantscha. Per quest intent collavura la LR era cun l'uniun «Cudeschs dal Grischun». Karin Pattis è commembra da la suprastanza da quest'uniun.

Er cun ina modesta propaganda ha la vendita già in bun esit. La LR sa stenta da furnir tut ils cudeschs accessibels en rumantsch a singulas

La vendita da cudeschs è stada fitg buna. Qua il stan a la Scuntrada

persunas ed er a librarías en ed ordaifer il territori. Quest servetsch vegn stimà e gida considerablain a derasar las ediziuns rumantschas.

L'Uniun da scripturas e scripturs rumantschs ha suttamess il giavisch da procurar anc dapli che fin ussa che librarías en ed ordaifer il Grischun vendian era litteratura rumantscha. En il context da la fiera da cudeschs actuala e da la massa da cudeschs esi grev da mantegnair ina preschientscha vesaipla per la litteratura rumantscha. La LR è decidida da far ses pussaivel.

Ina chaschun speziala per la preschentaziun e vendita da cudeschs è sa dada cun la Scuntrada. Acziuns da vendita spezialas per pretschs reducids èn vegnidas fatgas per las scolas medias e professunalas e per singuls titels pli vegls.

Ensemen cun l'uniun Cudeschs dal Grischun è vegnida persecitada la dumonda da la preschientscha rumantscha a la fiera da cudeschs 1998 a Frankfurt nua che la Svizra è giast.

L'Uniun da scripturas e scripturs rumantschs s'occupa era cun questa dumonda.

Antiquariat da cudeschs rumantschs

L'antiquariat funcziuna be a moda passiva. La LR prenda encunter cudeschs ord relaschs e donaziuns ed intermediéscha quels a bibliotecas, instituziuns ed interessentAs privatAs. Ella na fa dentant acziuns sistematicas per engrondir l'antiquariat.

Regals da cudeschs

Per tombolas, premis e diversas occurrenzas èn vegnidas messas a disposiziun ediziuns per cundiziuns spezialas u gratuitamain. Per incumbensa ed a quint da la Pro Helvetia furnescha la LR cudeschs ad universitads, centers da perscrutaziun ed a persunas cun funcziun da multipligader en l'exteriur.

Diversas instituziuns, bibliotecas ed uniuns han retschet regals da cudeschs, numnadamain:

Arge Alp per seminari; Biblioteca Castrisch; Biblioteca chantunala, Cuir; Biblioteca Chesa di Ladins, Ortisei/Val Gardena; Biblioteca Chesa

Planta, Samedan; Biblioteca naziunala, Berna; Biblioteca populara Arcas, Cuira; Biblioteca publica e da scuola, San Murezzan; Center cultural svizzer; Center didactic, Surselva; Centro culturale svizzero, Milano; Chasa da vegls Bodematt, Malters; Chasa editura per meds d'instrucziun Cuira; Chor Rezia, Cuira per tombola; Chor viril e chor mischedau Turitg per tombola; Cudeschs dal Grischun per biblioteca sin viadi; Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna per «Satgados sin viadi»; Exposiziun d'avieuls a la Scuntrada per tombola; Fundaziun Romandie Svizzerza italiana, Retoromania per champ da giuvenils; Pravenda evangelica Sta. Maria per martgà; Uffizi federal da cultura, Berna; differentas schurnalistas e schurnalists.

Rapport dal president da la cumissiun da redacziun dals carnets OSL (Michel Andriuet):

Durant l'onn 1997 han trais finamiras già prioritad en nossa cumissiun.

a) l'ediziun da carnets OSL

b) la restructuraziun da la vendita dals carnets OSL

c) emprim carnet OSL en rumantsch grischun

a) L'onn 1997 ha la cumissiun da redacziun pudì edir quatter carnets novs.

– «Signur Pelung» en puter, per il stgalim bass. Translaziun d'in carnet OSL tudestg («Herr Langfuss» da Regine Schindler)

– «Il giattin e la staila da Nadal» en vallader, per il stgalim bass. Translaziun d'in carnet OSL tudestg («Die Katze und der Stern» da Martha Pabst).

– «Nateira misteriosa» en surmiran, per il stgalim mesaun. Carnet original. Paulina Schuhmacher-Sonder ha chapì da crear in carnet plain ligns e cruscheras sur da la natira.

– «Ureglias asen» en sursilvan, per il stgalim mesaun. Carnet original, scrit da mia paucadad. Il carnet cuntegna poesias che porschan era insatge per l'egl e per l'ureglia.

b) En stretga collavuraziun cun la Chasa editura OSL a Turitg avain nus procurà che mintga regiun rumantscha haja puspè in chauvendider. L'incarica dal chauvendider è da visitar ina giada per onn mintga scola da sia regiun per preschentar tant il program dad OSL rumantsch sco era il tudestg.

c) Il schaner 1998 cumpara l'emprim carnet OSL en rumantsch grischun. Igl è in carnet che tracta il tema «amur ed AIDS». La translaziun ha dunna Ursulina Monn procurà. Quai è dal reminent era l'emprim carnet che vegn edì en tut ils quatter linguatgs naziunals.

I resta a mai d'engraziar cordialmain a tuttas ed a tuts ch'èn sa gidads cun mai durant quest onn e da giavischar tut il bun per il proxim onn.

Rapport dal vicepresident e represchentant rumantsch (Erwin Ardüser) en la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG):

Litteratura rumantscha: tgi è responsabel?

Onn per onn in cudesch rumantsch per mintga stgalim da vegliadetgna. Quai è ina da las pretensiuns dals participants a l'occurrentza «Dumonda e purschida da la litteratura rumantscha» che ha gì lieu en il rom da la «Scuntrada rumantscha» a Domat.

En il rom da la 5. «Scuntrada rumantscha» è la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna CGCG – per tudestg Bündner Arbeitsgemeinschaft Jugendbuch BAJ – sa preschentada a la publicitad cun ina exposiziun d'infurmaziun. Ultra da quai ha gì lieu ina discussiun al podi. La tematica: «Dumonda e purschida da la litteratura rumantscha». Quella dumonda fatschenta era la CGCG che s'engascha per la promoziun da bibliotecas popularas e da scola en noss chantun. En spezial sa dumonda ella, schebain ils clients da las bibliotecas fan diever da la purschida rumantscha, e sche las bibliotecas sezzas fan la reclama necessaria per infurmar lecturas e lecturs davart novitads sin la fiera da cudeschs rumantschs.

Tgi è responsabel?

La resposta è uschè simpla sco banala: nagin n'è responsabel. Cun in cudesch rumantsch n'è anc nagin vegnì ritg. E perquai n'èsi era betg da smirveglia che nus n'avain betg ina suletta chasa editura che sa fatschenta en spezial cun l'ediziun da cudeschs rumantschs. Las publicaziuns rumantschas cumparan ina giada en quella ina giada en tshella chasa editura; ina giada tar quella, uniun rumantscha, ina giada tar tshella. Adina puspè ston scriventas e scrivents era sezs metter en pe in'organisaziun u fundar ina chasa editura per insumma pudair publitgar lur ovras.

Pertgè n'è anc nagin vegnì sin l'idea d'unir forzas e finanzas e fundar ina chasa editura rumantscha?

Tge fan CGCG e LR?

Sin fundament da la discussiun a chaschun da la «Scuntrada» esi resortì che la CGCG na po betg influenzar la produciun da litteratura rumantscha. La Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna po dentant intimar las bibliotecas en il territori rumantsch d'adina puspè far acziuns spezialas en connex cun publicaziuns rumantschas. Uschia less ella p.ex. era empruvar d'organisar turneas da prelecziuns en bibliotecas e scolas rumantschas.

A chaschun d'ina seduta dal represchentant da la CGCG cun la suprastanza LR è vegnida discutada la problematica da las ediziuns rumantschas – en spezial quella da e per la giuventetgna. Da la discussiun è sa resultà il sequent:

- La suprastanza LR è conscianta da las insuffizienzas en il sector d'ediziun, surtut era conc. lectura per la giuventetgna.

- Lectura rumantscha per giuvenils a partir da 13 onns na vegn strusch pli cumprada cunquai ch'ella stat per las scolaras ed ils scolars che san tudestg en concorrenza cun la gronda offerta da litteratura en tudestg.
- Il post d'editur tar la LR è vegnì stritgà per motivs da finanzas. La discussiun per reintrodur quest post sto vegnir fatga. Per il proxim preventiv 1999 sto vegnir suttamess a las autoritads chantunalas e federalas il giavisch instant per in tal post.
- Projects da la GiuRu duain vegnir sustegnids. «Jo» ed «Evelyn – 17 ed en speranza» han gì in bun eco e buna derasaziun.
- La LR duai sa stentar anc dapli ensemen cun las uniuns regionalas per plazzar/preschentar ils cudeschs rumantschs sin fieras ed en butias. Far cudeschs senza in bun marketing na fa nagin senn.
- La realisaziun da cudeschs en plirs idioms difficulescha il ritmus e la qualidad d'ediziuns. Il problem da las ediziuns stat era en connex cun la realisaziun dad in linguatg da scrittira unifitgà. Quella dumonda sto vegnir tematisada era per las scolas.
- Quai che manca èn persunas rumantschas che san scriver in rumantsch actual, simpel ed attractiv.

Cumissiun per lectura d'uffants e giuvenils

La cumissiun da lectura d'uffants e giuvenils è s'inscuntrada a chaschun da la Scuntrada rumantscha a Domat per discutir il proxim proceder e per vegnir orientada davart il stadi actual da las lavurs. – Il curs giavischà per magistras e magisters per mussar spezialmain co intimar e motivar ils scolars da scriver sez en l'atgna lingua sut il titel «Scriver per uffants – scriver cun uffants» durant la Scuntrada n'ha betg pudì vegnir realisà per mancanza d'annunzias.

Ils 10 da december è la cumissiun s'inscuntrada per preparar il program d'ediziuns per 1998. Igl è vegnì decidì d'edir il cudesch «Stolperschritte» da Mirjam Pressler cun ils fegls da lavur accompagnants. Per motivs da finanzas è il program d'ediziuns mudest.

Videos rumantschs

Da diversa vart vegnan giavischs per videos. Il secretariat ha discutà la dumonda cun il schef da la televisiun rumantscha. Dumondas da custs e da dretgs difficuleschan la realisaziun da projects. La dumonda resta actuala. Examinà vegn da realisar videos empè da cudeschs.

13. CONTACTS CUN AUTORITADS PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

Contact cun las autoritads federalas en connex cun:

- Participaziun dal president da la confederaziun a l'act final da la Scuntrada.
- Resoluziun «rumantsch en l'armada» a cusseglier federal Adolf Ogi.
- Directivas dal cussegl federal per promover la plurilinguitad en l'administraziun generala da la confederaziun dals 19-2-1997.
- Cusseglial federal Moritz Leuenberger en connex cun l'emissiun da l'Arena nua ch'el ha discutà be dals trais linguatgs naziunals.
- Reducziun da las contribuziuns federalas pervia da la bloccada da credit.
- Preparaziun da la lescha federala davart ils linguatgs uffizials da la confederaziun.
- Protocol da cultura en il rom da la convenziun da las Alps.
- Resguard dal rumantsch en il rom da las occurrenzas per «150 onns Confederaziun svizra».
- Ediziun da las analisas da la dumbraziun dal pievel 1990 («Die Sprachenlandschaft Schweiz» Uffizi federal da statistica 1997 e «Le romanche en péril? Evolution et perspective» Uffizi federal da statistica 1996).
- Ratificaziun da la charta europeica dals linguatgs regionalis e minoritars (sessiun da settember dal cussegl naziunal).
- Messadi davart la cunvegna da basa dal cussegl da l'Europa per la protecziun da minoritads naziunals (november 1997).
- Occurrenza «Las minoritads ungaraisas en l'exteriur e l'exempel dals Retorumantschs» (Departament federal dals affars externs)
- Obligaziuns linguisticas en las concessiuns per il Radio Grischa e Radio Piz (Uffizi federal da comunicaziun [UFCOM])
- Reediziun dal «Manual da la promoziun publica e privata da la cultura» (Uffizi federal da cultura).
- Nova lescha federala davart la chapientscha tranter las cumi-nanzas linguisticas.
- Translaziuns per uffizis federalis.
- Dumbraziun dal pievel 2000 (Uffizi federal da statistica). Cura ch'ils resultats dal «Microcensus» èn avant maun vegn decidida la dumonda prevista davart ils linguatgs per la proxima dumbraziun. La LR propona ina 3. dumonda che duess pussibilitar d'eruir anc pli exact tgi che sa rumantsch e dovra quel. In'istanza vegn ponderada en il decurs da 1998.

Differentas da las dumondas surnumnadas èn vegnidas discutadas cun parlamentariss grischuns dal cussegl dals stadis e dal cussegl naziunal.

Sur il chantun Grischun èn vegnids inoltrads a l'Uffizi federal da cultura il quint ed il rapport da lavur sco er il preventiv ed il program da lavur tenor la lescha federala davart agids federals per mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana art. 4 e l'ordinaziun respectiva dals 26-6-1996.

Ils 28/11: Inscunter cun persunas da contact dal departament federal da l'intern, da l'uffizi federal da cultura e dal departament da cultura chantunal.

Contacts cun il chantun Grischun e ses exponents en connex cun:

- Instanza davart rumantsch grischun en scola.
- Lescha per promover la cultura.
- Revisiun parziala da la lescha da las scolas popularas dal chantun Grischun (introducziun dad in 2. linguatg en las scolas tudestgas).
- Posiziun tar la lescha da las scolas medias e tar la lescha da la scol'auta professiunala da pedagogia.
- Revisiun dal quint LR tras la controlla da finanzas dal chantun Grischun.
- Interpellaziun conc. l'Agentura da novitads rumantscha.
- Preventiv e program da lavur 1998.
- Project «Las linguas dal Grischun».
- Contribuziun chantunala speziala per la scolina a Trin.
- Contribuziuns chantunalas per la lavur rumantscha supplementara chaschunada entras il reglament davart l'adiever dal linguatg uffizial en las vischnancas en Engiadina Bassa, Val Müstair, Surselva, Surmeir e Sutselva.
- Incumbensa, funcziun e finanziaziun dal servetsch linguistic regional.
- Contribuziun per il project «Linguas svizras» dal Moviment per ina Svizra multiculturala: Dynamicha.
- Approvaziun dal quint e dal rapport da lavur 1996.
- Discussiun, ensemen cun la Pro Engiadina Bassa, la Corporaziun regionala Val Müstair, Uniun dals Grischs, Romania, Renania, Uniun rumantscha da Surmeir conc. servetsch da linguatg regional.
- Disposiziun departamentala davart la scolaziun supplementara per ils magisters activs en l'instrucziun da rumantsch en vischnancas al cunfin linguistic.
- Dieta da scolaziun da l'Arge Alp 1997 a Samedan.
- Represchentanza rumantscha en la cumissiun per la revisiun da la constituziun chantunala.
- Program d'occupaziun: animaziun culturala.
- Renconuschiantscha da las scolas autas professiunalas tras la confederaziun. Sustegn per la scol'auta professiunala «Svizra orientala sid» (Südostschweiz).

- Sustegn da la gasetta da scolars «Aviöl».
- Differents uffizis conc. correspundenza e publicaziuns en rumantsch.
- Coordinaziun da las lavurs da translaziun cun la chanzlia chantunala ed il post da translaziun.
- Scolaziun dal persunal chantunal en rumantsch.
- Projects per l'exposiziun 2001.

Contacts cun vischnancas e citads

La collavuraziun directa cun las vischnancas stat en cumpetenza da las uniuns regionalas e vegn era tgirada dals collavuratur regiunals. Activitads specificas da la LR:

- Invit dals exponents communal ad occurrenzas da la Scuntrada.
- Sustegn da l'organisaziun da la dieta annuala da las vischnancas pitschnas.
- Contacts cun las vischnancas al cunfin linguistic conc. rumantsch sco 2. linguatg en las scolas primaras.
- Infurmaziun da diversas vischnancas en connex cun il reglament da l'adiever uffizial dal rumantsch sin plaun communal.
- Discussiun conc. inscripziuns rumantschas.
- Register dal cudesch funsil en rumantsch.

Contacts per rumantschaziuns

Tut ils posts da lavur da la LR intervegnan regularmain tar uffizis, organisaziuns ed instituziuns per far integrar il rumantsch sin chaus da brevs, per inscripziuns, correspundenzas scrittiras etc. Grazia a questas intervenziuns sa preschentan uffizis federals e chantunals, schizunt las «ambassadas svizras», cun palpieri da scriver en rumantsch. Sa basond sin il princip dal tractament egual dals linguatgs chantunals èsi stà pussaivel da pretender che divers uffizis fan lur circularas er en rumantsch. In grond effect da rumantschaziun ha già l'introduziun dal rumantsch grischun sco lingua uffiziala dal chantun Grischun (Fegl uffizial, inscripziuns sin plazzals chantunals, circularas).

Contribuziuns directas per rumantschaziuns èn raras.

Manual d'Istorgia Grischuna (MIG)

Cun la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna, incumbensada da la regenza cun la realisaziun dal «Handbuch Bündner Geschichte (HBG)», vegn discutada l'ediziun dad ina versiun scursanida da quest manual en rumantsch. In project vegn inoltrà a la regenza il 1998. Titel da lavur: Manual d'Istorgia Grischuna (MIG).

Contacts cun la Pro Grigioni Italiano e la Walservereinigung

- Uniun dals Gualsers a la Scuntrada cun exposiziun: «La scuverta dals Gualsers».

- Pro Grigioni Italiano a la Scuntrada cun referats: «Le quattro valli Storia e futuro sviluppo della PGI, I compiti dell'operatore culturale. Rapporti tra Lia Rumantscha e PGI».
- Discussiun, ensemen cun la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna e la Coscienza svizera, davart occurrenzas en il rom da l'exposiziun naziunala 2001 «Abitar en la metropola Svizra».
- Discussiun cun exponents da la Walservereinigung e da la Pro Grigioni Italiano conc. rumantsch sco 2. lingua en scolas tudestgas al cunfin da linguatg u en circuls maioritarmain rumantschs.
- Discussiun ensemen cun la PGI conc. la preschientscha dal rumantsch e talian en ils radios locals.

Contacts da lavur cun diversas instituziuns ed organisaziuns en territori rumantsch, Grischun e Svizra

- Academia svizra per las ciencias morales e socialas (ASSM): artitgel per l'ediziun «50 onns ASSM» (Bernard Cathomas) e discussiun conc. evtl. nov project da retschertga «Las Alps»
- Agentura da novitads rumantscha (ANR): Bernard Cathomas, cussegl da fundaziun
- Associaziun da las universitads popularas svizras (AUPS): Jacques Guidon, suprastanza
- Associaziun per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra: Bernard Cathomas, suprastanza
- Associaziun svizra per linguistica applitgada (ASLA/VALS): Anna-Alice Dazzi Gross, suprastanza
- Barat da giuvenils en Svizra: Lina Frei-Baselgia, represchentanta en il comité da patrunadi
- Center da perfecziun per scolast(a)s da scolas superiuras (CPS) Lucerna: Manfred Gross, gruppa da lavur
- Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (BAJ): Erwin Ardüser, suprastanza. Per la fin da l'onn extrescha Erwin Ardüser e vegn remplazzà da Roman Bezzola.
- Cuminanza da lavur per la furmaziun da creschids Grischun (FCGR).
- Forum 97: Rita Killias-Cantieni, comité d'acziun
- Fundaziun linguatgs e culturas TI: Romedi Arquint, cussegl da fundaziun
- Fundaziun per la scola da linguistica applitgada Turitg (SLA/SAL): Chasper Pult, cussegl da fundaziun
- Fundaziun Retoromana: Discussiun dal project «Vocabulari sursilvan-franzos» da Jean-Jacques Furer. Contribuziun da fr. 10000.—, decidida en preventiv 1998.
- Maison latine Berna: Rita Killias-Cantieni, cussegl da fundaziun
- Museum Ballenberg: Bernard Cathomas, cussegl da fundaziun
- Nova Societad Helvetica Grischun: Bernard Cathomas, suprastanza

- Oвра svizra da lectura per la giuventetgna (OSL): Cristian Joos, cussegl da fundaziun
- Pro Patria: vendita da las ensainas da la Festa naziunala (Georgina Janki); contribuziuns per projects circumscriets.
- Pro Raetia: Bernard Cathomas, suprastanza centrala
- Quarta Lingua: Cristian Joos, suprastanza
- Rencontres Suisses: collavuraziun per il project 1998: «S'unir pour s'ouvrir» (Bernard Cathomas)
- Scola per linguistica applitgada: Manfred Gross, gruppa da lavur
- Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna. Discussiun davart ina versiun scursanida rumantscha dal «Handbuch Bündner Geschichte». In project vegn suttamess 1998.
- Societad svizra per documentaziun: Manfred Gross, suprastanza
- Societad svizra per minoritads: Heidi Derungs-Brücker, suprastanza
- Societad svizra per la cultura da teater (SSCT/SGTK): Giovanni Netzer, suprastanza
- Uniun da traffic dal Grischun: «Onn da cultura 1999». Bernard Cathomas, gruppa da lavur
- Uniun grischuna per il teater popular: Karin Pattis, suprastanza
- Uniun per films da purtret: Manfred Gross, gremi directiv
- Uniun cudeschs dal Grischun: Karin Pattis suprastanza
- Uniun da sentupada 91–2001: Toni Cantieni, gremi directiv.
- Uniun Rumantsch Grischun: vendita d'ediziuns e discussiun da projects.

Contacts regulars cun ulteriuras instituziuns ed organizaziuns:

Academia Amriswil (Dino Larese); Academia svizra per ciencias umanas; Coscienza Svizzer; Cuminanza da lavur da las bibliotecas svizas da lectura publica (CLP/SAB); Federaziun svizra per la furmaziun da creschid(a)s; Fondo naziunal; Forum Helveticum; Fundaziun Schiller Svizra; Fundaziun Waldegg Soloturn; Helvetia Latina; Osservatorio linguistico, TI; Pro Helvetia; Pro Svizra Rumantscha; Protecziun da la patria; Rencontres Suisses; Gruppa svizra per las regions da muntogna (SAB); Scienza e giuventetgna; Societad svizra per pievels periclitads; Suissimage, Societad svizra per la gestiun dals dretgs d'autur dad ovras audiovisivas.

Commemoraziun da «150 onns Stadi federal» ed Expo 2001

- L'exposiziun «Toleranza 1998» na vegn betg preschentada en il Grischun e per quest motiv er betg realisada en rumantsch, malgrà l'engaschament da la LR per quest project.
- La scrittira commemorativa «L'assemblea federala svizra, 1848–1998» vegn, sin intervenziun da la LR, er edida en rumantsch. Translaziun: Manfred Gross (ordaifer ses engaschament da la LR).

- Ina revista svizra che cumpara 4 giadas durant il 1998 na vegn betg realisada en rumantsch, malgrà intervenziuns da la LR. In grond program è previs en connex cun l'idea svizra da la Societad svizra da radio e televisiun (SSR).
- Contact cun ils gremis directivs per garantir il resguard e la preschientscha da la Rumantschia, da la cuminanza linguistica e dal rumantsch per publicaziuns ed inscripziuns. Collavuraziun da l'organisaziun Expo 2001 cun il post da translaziun LR.
- Dumonda al chantun Grischun, dep. da l'intern, ensemen cun la PGI e la Walservereinigung davart la participaziun dal Grischun a l'Expo 2001 e la preschientscha da las regiuns linguisticas.
- Inoltraziun da l'interess da la LR per ina participaziun vid il project «Abitar en la metropola Svizra». Contacts en quest connex cun Coscenza svizera, PGI, Walservereinigung, Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna.
- Discussiun cun Gian Gianotti davart in project «Oral Orientation» dal Theaterforum.

Contacts cun ils Ladins e Furlans

Ils Ladins e Furlans èn vegnids envidads a la Scuntrada en spezial a l'occorrenza da las minoritads. Per ina publicaziun da la «Consulta per i problems ladins» a Balsaun è vegnì scrit ina contribuziun cun il titel: «Kann man voneinander lernen? Die rätoromanische Sprachplanung in der Schweiz» (B.C.)

Cun ina contribuziun speziala è vegnì sustegnì in inscunter dad ina classa da la scola media da Samedan en Val Gardena.

Anc adina pendent è la realisaziun dal «Premi litterar interladin», inizià dals Furlans e previs en collavuraziun cun ils Ladins da las Dolomitas e la Rumantschia.

Contacts cun las baselgias

La prestaziun da las baselgias en connex cun la derasaziun ed il mantegniment dal rumantsch è considerabla (servetschs divins, instrucziun religiosa, ediziuns, scolaziun da creschids, e.a.). Plevons da linguatg tudestg en plaivs rumantschas sa dattan fadia d'emprender e duvrar il rumantsch. Difficultads e per part reacziuns massivas ha purtà il mandat per il di da Rogaziun federala 1997 ch'è vegnì publitgà da la regenza grischuna per l'emprima giada en rumantsch grischun. La LR ha empruvà da gidar en cas da difficultads e da moderar las reacziuns. - En il rom da la SCUNTRADA 1997 è vegnida realisada in'occorrenza cun il tema: *ecumena e lingua*.

Contacts cun instituziuns ordaifer la Svizra e cun organisaziuns internaziunalas

- Rätoromanische Gesellschaft Stuttgart, sgr. Max Kettner, en connex cun la festa da giubileum da 20 onns da questa societad, ils 24–25/10.

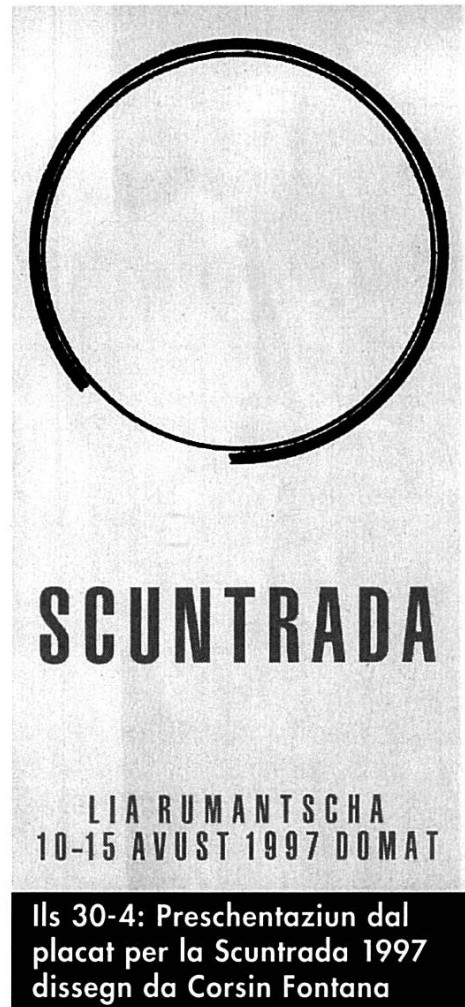
- Direcció General de Política Lingüística, Catalunya. Sur il consulat svizzer a Barcelona è vegnida planisada ina visita en Catalonia per s'occupar cun la teoria e pratica da la planisaziun linguistica. Per quest viadi da studi èn era vegnids envidads ils incumbensads per dumondas da lingua tar confederaziun e chantun ed exponents da las universitads, da radio e televisiun e dal DRG. Il viadi è vegnì spustà sin 1998.
- Per Romedi Arquint sco president da l'Uniun federalistica da las cumanzas etnicas europeicas (UFCE/FUEV) surpiglia la LR ina part da las spesas. Al congress da l'UFCE a Pörtschach am Wörthersee dals 7-11-5-1997 ha participà Gion Kunfermann. Tema dal 42avel congress è stà: «Minderheit und Mehrheit – Partner für Europa». Il congress ha decidì diversas resoluziuns.
- Al «Landtag Brandenburg» è vegnida tramessa in'intervenziun per salvar il vitg sorb da Horno/Rogow.
- Envers Roma è vegnida sustegnida ina petiziun dad organisaziuns dal Tirol dal sid (Dolomitas) per la renconuschientscha da la minoritad ladina.
- Per la participaziun al seminari da Pasca da la Giuventetgna da las cumanzas etnicas europeicas (GCEE) surpiglia la LR ils custs da viadi dals represchentants da la GiuRu.
- Durant la Scuntrada ha gì lieu in seminari davart «La situaziun giuridica e la represchentanza da las minoritads da l'Europa cun represchentants da las sequentas gruppas: Ladins Furlans Ungarais en Rumenia, Valesans, Bretons, Serbs da Vikovar, Catalans e Sorbs.
- Ina chaschun speziala d'inscuntrar las minoritads da l'Italia e da l'Austria è sa dada a chaschun dad in seminari d'infurmaziun per l'Italia, l'Austria ed il Grischun ils 25 e 26-9-1997 a Bulsaun. En il center da las discussiuns èn stadas la charta europeica dals linguatgs regionalis e minoritars e la cunvegna da basa per la protecziun da las minoritads naziunalas.
- Davart la DECLERAZIUN UNIVERSALA DALS DRETGS LINGUISTICS, discutada dad instituziuns e dad organisaziuns na-guvernamentalas il settember 1996 a Barcelona è la LR vegnida infurmada cun ils documents necessaris. La decleraziun propona da crear in cussegl da linguas entaifer la ONU e recumonda e promova da crear ina cumissiun mundiala per ils dretgs linguistics, en la quala represchentants dad organisaziuns na-guvernamentalas (NGO) ed autras instituziuns fissan represchentads.
- En la radunanza da delegadas e delegads dals 10-8-1997 ha Gisula Tschärner inoltrà in'interpellaziun conc. ils contacts da la Lia rumantscha e da la Svizra cun il «Biro europeic per linguas main derasadas». La dumonda è vegnida tractada en suprastanza e discutada cun il responsabel per dumondas da linguatg da l'Uffizi federal da cultura e cun il biro d'integrasiun en l'administrasiun

federala. La confederaziun s'occupa il mument cun ils postulats da la charta europeica dals linguatgs regionalis e minoritars e la cunvegna da basa davart las ordinaziuns da protecziun per las minoritads en Europa. Quests dus documents stattan en cumpetenza dal cussegl d'Europa. Il «Biro europeic per linguas main derasadas» (European Bureau for Lesser Used Languages) è dentant in'instituziun da l'Uniun europeica a la quala la Svizra nun è participada. In engaschament svizzer sin quest sector nun è previs il mument. A la Lia rumantscha statti dentant liber da tgirar contacts cun il «Biro europeic per linguas main derasadas» en il rom dad atgnas decisiuns. Contacts infurmals cun quest biro existan gia. La LR retschaiva era material d'infurmaziun publicaziuns e propostas da quest'unìun europeica. La participaziun a las occurrenzas è averta per la Rumantschia. La Lia rumantscha na po dentant betg daventar commembra stabla. Quest dretg han be stadis en cas da la Rumantschia sulettamain la Svizra. Il status da commember associà u observatur nun exista (anc).

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1997

Program ed occurrenzas

L'offerta da program è stada multifara e differenziada cun occurrenzas da different tip en ils sequents sectors: lingua, litteratura, scolaziun, planisaziun linguistica, economia, ambient, cultura, teater, film, sport, temp liber, medias, religiun, filosofia, istorgia, musica, pictura, architectura, diversas. Ca. 200 persunas han collavrà sco referentas e referents, manadras e manaders da curs, participantAs da podium da l'animaziun e.a. L'organisaziun generala è vegnida procurada da Gian Peder Gregori cun sustegn da Giusep Defuns. La collavuraziun cun il comité local è stada optimala. La LR

Gion Tumasch Deplazes
 president dal comité d'organiza-
 zaziun local durant ses pled
 d'avertura

engrazia al comité, a la vischnanca politica e burgaisa da Domat ed als generus sponsurs.

Participaziun

La Scuntrada ha gì lieu durant l'emprim'emna da stad suenter ina lunga perioda da trid'aura. Sco dischavantatg è sa mussà che la Scuntrada ha gì lieu da quest temp en l'aglomeraziun da Cuir e na en in territori turistic. La participaziun è stada cun ca. 3000 entradas cuntentavla. Praticamain tut las occurrenz han pudì vegnir realisadas per part er cun fitg buna participaziun. Fitg bain èn stadas frequentadas las occurrenz da la saira cun il program da la giuventetgna.

Scuntrada – Dis da litteratura

Cunquai che la 5avla Scuntrada rumantscha ha gì lieu a Domat sco lieu tradiziunal dals Dis da litteratura è vegnì decidì da cumbinar questas duas occurrenz. La Scuntrada ha durà da glindesdi fin venderdi. L'act final è gist er stà l'avertura dals Dis da litteratura. La collavuraziun cun l'Uniun da scripturas e scripturs rumantschs e cun il comité d'organizaaziun dals Dis da litteratura è stada buna. Ins ha empruvà da chattar ina via adattada per far la punt tranter questas duas occurrenz autonomas e dad attrair in public in pau pli grond. Quai è gartegia be per part, cunquai ch'ils participants a la Scuntrada eran magari stanchels suenter in'emna intensiva ed han perquai forsa gì in pau damain schlantsch per restar anc vinavant als Dis da litteratura.

La Lia rumantscha engrazia al comité d'organizaaziun dals Dis da litteratura ed a l'Uniun da scripturas e scripturs per la buna collavuraziun.

Resultats

Resultats fitg positivs èn vegnids cuntanschids en ils sequents secturs:

- Approfundament da las discussiuns en ils secturs rumantsch grischun en scola, preschientscha dal rumantsch en las scolas

medias e professionali, adiever da la lingua en domenas economicas, preschentaziun d'in project da l'adiever consequent dal rumantsch en il sector da construcziun, resoluziun conc. il rumantsch en l'armada, preschentaziun dad in plan per la creaziun d'in institut per plurilinguitad en il chantun Grischun.

- Impuls per la lavur da giuventetgna e per in'integrasiun pli intensiva da quella per la preparaziun e realisaziun dad ina proxima Scuntrada.
- Inscunter cun outras linguas e minoritads da l'Europa.
- Novs contacts cun exponents da l'industria, da l'agricultura, dal turissem e dal commerzi.
- Vasta infurmaziun davart il rumantsch e las finamiras dal moviment da linguatg sur las medias electronicas dal Grischun (Radio rumantsch, Radio Grischa, Radio Piz) ch'eran preschentadas cun studios a la Scuntrada e ch'han infurmà intensivamain davart cuntegn e decurs da las occurrenzas.

Gian Peder Gregori (sanester) organisatur e coordinatur da la Scuntrada durant in'occurrènz

- Gronda atenziun ha la Scuntrada er chattà en las medias scrittas dal chantun, en spezial en La Quotidiana. Ils rapports en il rest da la Svizra èn stads main intensivs che tar las davosas Scuntradas, dentant anc adina fitg voluminus.

Dimensiun politica

Il president da la confederaziun Arnold Koller, cusseglier guvernativ Joachim Caluori, il director general da la Societad svizra da radio Armin Walpen, il president dal cussegl grond e numerus ulteriurs exponents politics da las regiuns e vischnancas rumantschas han participà a l'act final ed a singulas ulteriuras occurrenzas. Las intenziuns ed ils interess da la Rumantschia han pudì vegnir preschentads a las persunas participadas, a las decisiuns politics sin plaun communal, regional, chantunal e federal.

Evaluaziun

Suenter la Scuntrada ha già lieu in'evaluaziun interna ed in inscunter d'evaluaziun cun las presidentas ed ils presidents da las uniuns affliadas, cun exponents dal comité local da Domat e cun las persunas directamain participadas a l'organisaziun e realisaziun. En general vegn la Scuntrada giuditgada a moda fitg positiva e reussida.

Proxima Scuntrada

Ina proxima Scuntrada è prevista per l'onn 2000. La suprastanza ed il cussegl han da decider davart il lieu en il decurs dals onns 1998/99. Da considerar per l'organisaziun d'ina proxima Scuntrada:

- concentrar il program
- sparter tranter occurrenz generalas e popularas dad ina vart ed occurrenz da lavur da l'autra vart
- evaluar e qualifitgar las occurrenz che duain vegnir integradas en il program tenor ils criteris d'attractivitat, creativitat ed innovaziun
- propagar las occurrenz, s'orientond a las gruppas d'interess
- concentrar las occurrenz generalas e popularas sin venderdi fin dumengia e far durant l'emna plitost occurrenz specificas cun tematicas per ils spezialists
- ponderar en connex cun la surdada da la Scuntrada e la fixaziun dal termin da quella las pussaivladads da cumbinar la participaziun cun vacanzas
- integrar en il comité d'organisaziun gruppas d'interess p.ex. la giuventetgna, scolastas e scolasts, uniuns regiunalas e localas
- far events e happenings attractivs
- realisar in program survevaivel per mintga interessentA.

15. PERSUNAL FINANZAS ADMINISTRAZIUN

Persunal

Il november è *Bernard Cathomas* vegnì elegì directur da la fundaziun svizra da cultura Pro Helvetia ed ha abditgà sco secretari general. Bernard Cathomas è entrà en servetsch da la LR il 1. d'avust 1980 e banduna quella ils 31 da mars 1998. La suprastanza ha elavurà in profil e publitgà la piazza da secretari general. Sin il termin d'annunzia dals 20-12 èn vegnidas inoltradas 8 annunzias. L'elecziun vegn fatga il 1998.

Giusep Defuns ha lavurà en la LR radund 3 mais en connex cun la preparaziun e realisaziun da la Scuntrada 97.

Martina Candrian ha terminà ses emprendissadi da biro. *Ursina Fatzer* ha entschet per ils 14-7-1997 tar la LR l'emprendissadi mercantil.

2 studentAs - *Conradin Kleiss* ed *Irina Lutz* – han absolvì en la LR stages da 3 emnas.

Daniel Telli che ha collavurà per il project «En lingia directa» (sursilvan) e per divers projects da linguatg banduna la Lia rumantscha la stad 1997 per passentar in onn a l'ester.

La qualificaziun dal persunal e dal cader tenor la pratica chantunala è vegnida examinada e duess vegnir introducida il decurs dal 1998.

Situaziun finanziaria

Il quint da la LR per 1997 mussa in bun resultat. Quel è stà pussaivel cun entradas supplementaras da la Pro Patria (fr. 38 000.–), da la lavur da translaziun (fr. 106 595.– empè da fr. 50 000.– budgetads) dad entradas supplementaras per la Scuntrada (ch'han pussibilità da metter a quint era ina part da la lavur d'organisaziun tras il secretariat), da la buna vendita da cudeschs (fr. 248 130.– empè da fr. 21 500.– tenor preventiv). Er la bassa chareschia ha contribuì al resultat.

En las passivas transitorias (fr. 79 790.–) figureschan ils imports per contribuziuns decididas e projects iniziads ed en lavur. Ina reserva per il project «En lingua directa» (nov med per emprender rumantsch tut ils idioms) munta a fr. 110 908.95. Diversas reservas (fr. 52 300.–) èn fatgas per lavurs da translaziun e dal servetsch da linguatg.

La basa finanziaria actuala facilitescha da prender decisiuns per il futur cun novas consequenzas finanzialas. In grond project che stat en discussiun è la rumantschaziun dal sectur da construcziun («Construir en rumantsch») e la preparaziun ed ediziun d'ina grammatica complessiva dal rumantsch grischun. Custs considerabels chaschunass era la realisaziun da videos per uffants e per la giuventetgna. Ina situaziun da finanzas consolidada è be da cuntanscher cun ina controlla severa dals custs e da las expensas per mintga project e cun stentas supplementaras per augmentar las entradas.

Il preventiv per 1998 quinta cun in surpli d'expensas da fr. 24 947.–. Suenter l'approvaziun dal preventiv ha il parlament federal decidì il december 1997 ina bloccada da credit da 2.5% sin la contribuziun federala tge che chaschuna ina reducziun d'entradas da fr. 53 750.–. La suprastanza sto decider il 1998 en discussiun cun las uniuns affiliadas co cumpensar questa reducziun.

Entradas spezialas

Ultra da las contribuziuns directas da la confederaziun e dal chantun ha la LR gì las sequentas entradas pli grondas:

Vendita d'ediziuns etc. 248 130.25

Chantun Grischun

– scolinas d'exercizi	5 284.60	
– contribuziuns vid las pajas da las mussadras	25 143.30	
– Girumbella	1 500.00	
– curs da rumantsch	2 034.15	33 962.05

Citad da Cuir

– scolinas	95 000.00	
– instrucziun rumantscha	5 000.00	100 000.00

Citad da Turitg
 – contribuziun 1997 5 000.00

Uniun da scolinas Cuir
 – contribuziun als transports
 dals scolarets 11 650.00

Pro Patria
 – Linea diretta 30 000.00
 – contribuziun da solidaritad 8 000.00 38 000.00

Fundaziun Winterhalter
 – Linea diretta 5 000.00

Scuntrada 1997

Vischnanca burgaisa Domat (pajà gia 1996)	25 000.00	
Vischnanca politica Domat	25 000.00	
Pro Helvetia per program general	18 000.00	
Chantun Grischun (quint prov.)	10 513.25	
Procent da cultura Migros	10 000.00	
Pro Helvetia per barats cun minoritads europeicas	8 000.00	
Banca Chantunala Grischuna	5 000.00	
Radio rumantsch	5 000.00	
Associaziun da las universitads popularas svizras	3 000.00	
Fundaziun Winterhalter	3 000.00	
Fundaziun Walter ed Ambrosina Oertli	3 000.00	
Ems Chemie	2 000.00	
UNESCO per occurrenza da minoritads	2 000.00	
Lions club Domat	3 456.00	
Entradas da las occurrenzas	<u>14 786.75</u>	137 756.00

Entradas per divers servetschs:

- Servetschs da translaziun
- Servetschs dal post da linguatg
- Chasa editura per meds d'instrucziun chantunala per lectorats da «Matematica 3» e «Matematica 4»
- Gasetta Coop per pagina rumantscha
- Terra Grischuna per divers lectorats
- Dynamicha per lectorats
- Banca chantunala per divers servetschs linguistics

- Diversas instituziuns per referats dal personal
- Pro Patria per vendita ensainas 1. d'avust
- USR per diversas lavurs
- Interreg per diversas lavurs
- Diversas entradas ord donaziuns.

Contribuziuns spezialas da la LR

La LR sustegna, ultra da las contribuziuns per ediziuns, ovras musicalas e projects da teater ils sequents projects:

- Diversas inscripziuns rumantschas
- Fundaziun Planta e Fundaziun Retoromana: curs da rumantsch
- Cor masdo Bever per la participaziun al festival internaziunal a Vienna
- Scola media Samedan per in'emna da project en las Dolomitas
- Piazza commemorativa Giacun Hasper Muoth a Breil
- Conferenza generala ladina per la revista «Aviöl»
- Exposiziun d'Albert Anton (Natè) Willi (Scuntrada)
- Dieta da cultura a Tusaun
- Renania per 75 onns
- Forum 97
- «Punts» per curs da schurnalissem
- Giuventetgna Rumantscha per in viadi en las Dolomitas
- Movie Encarden per il film rumantsch «Onna»
- Seminari da Pasca da la GCEE
- USR contribuziun speziala per Dis da litteratura
- Barat da giuvenils en Svizra per translaziun.

Infrastructura, biblioteca, archiv

Il telefon è vegnì midà sin il sistem ISDN 3 che pussibilitescha ina colliaziun directa d'ordifer cun ils singuls posts da lavur. Consequenza: novs numers da telefon per la centrala per il fax e per ils singuls posts.

Sin Internet ha la LR ina home-page (<http://www.spin.ch/liarumantscha>) cun infurmaziuns da basa en rumantsch, tudestg, franzos, talian ed englais. Il program da la Scuntrada è er vegnì derasà sur Internet. Per specifitgar la preschientscha da la LR sin Internet è previs in concept. Giavischadas vegnan infurmaziuns davart la pronunzia dal rumantsch ediziuns e chasas edituras, curs da linguatg e terminologias. En discussiun stat era l'integrasiun da l'entir pledari grond sin Internet. Fin ussa è la LR colliada cun l'Internet be cun in computer central dentant anc betg cun la rait interna.

Ina part da la correspundenza, surtut cun instituts, universitads e cun l'exteriur succeda sur e-mail (liarum@spin.ch).

En ils posts da rumantsch grischun, da linguatg e translaziun ston ils computers che na correspundan pli a la capaciad giavischada, vegnir

remplazzads ils proxims onns tenor in concept elavurà dals posts respectivs.

A l'archiv en chasa vegnan agiuntadas las novas materialias tenor la sistematica cumprovada. Ils protocols dals organs da la LR dapi 1980 cumpletmain ed avant 1980 uschè lunsch ch'els èn avant maun, vegnan mess en deposit a l'archiv chantunal.

La biblioteca da la LR vegn amplifitgada regularmain cun las novas ediziuns che cumparan en rumantsch tar las diversas chasas edituras, na vegn dentant betg tgirada professiunalmain. In project da sanar la biblioteca cun forzas da lavur d'in program d'occupaziun cun sustegn da la cassa da dischoccupaziun n'ha betg pudì vegnir realisà durant l'onn da rapport.

Il secretariat da la Lia rumantscha dischlocà a Domat: Cassa e stan d'infurmaziun durant la Scuntrada

DOCUMENTS

1. Revisiun dal reglament per ils collavuratur regionalis decidì da la suprastanza ils 6-5-1997 ed approvà dal cussegl ils 13-6-1997

- 2.4. Ils represchentants/las represchentantas da las uniuns regionalas en la suprastanza da la Lia rumantscha han l'incumbensa d'accompagnar e survegliar las lavurs dals collavuratur regionalis.
- Els fan quai en stretga collavuraziun cun il president u ina persuna numnada da las uniuns regionalas.
- 2.5. Disposiziuns necessarias vegnan prendidas da la suprastanza per regla en consultaziun cun las uniuns regionalas.
- 2.6. La lavur dals collavuratur regionalis vegn qualificada mintg'onn a scrit entras il suprastant LR ed il president da l'uniun regionala mintgamai pertutgada (discurs da qualificaziun).

2. Regulativ per ils curs d'assimilaziun/integraziun linguistica

1. Organisaziun

L'organisaziun succeda directamain tras la LR u tras ils collavuratur regionalis, tras uniuns regionalas, vischnancas u autras uniuns.

Las scolas autas popularas «Scuntrada e furmaziun Surselva» (SFS) e «Scuntrada e furmaziun Ladina» (SFL) organiseschon lur curs d'assimilaziun en atgna reschia (dumber minimal da participantAs: guarda pct.6)

Ils collavuratur regionalis tegnan contact cun ils scolasts per ils curs d'assimilaziun en lur regiuns. Da temp en temp èn reuniuns inditgadas per discutir davart experientschas, meds d'instrucziun etc. Per talas reuniuns paja la LR spesas da viadi a norma da l'urden vertent.

2. Engaschament da la LR

La Lia rumantscha

- procura per meds d'instrucziun
- paja ils/las scolastAs engaschadAs en ses curs (excepziun: SFS SFL)
- incassa (sur ils organisatur resp. scolastAs) il daner da curs
- metta annualmain en il preventiv ina summa commensurada per realisar questa scolaziun
- surpiglia il deficit da curs cun main che 8 participantAs (dumber minimal da participantAs cf. pct.6) organisads da la SFS u SFL. En quest deficit po vegnir quintà per l'organisaziun in import pauschal da 100.- fr. per mintga curs cun main che 8 participantAs.

3. Durada da las uras

La regla è da far 2 lecziuns à 45min./saira.

4. Daner da curs

Daner da curs per participantAs: lecziun dubla à 16.– fr. (per Cuira minimum 18.– fr.; auters centers ordaifer il territori fin 24.– fr. saira/participantA).

5. Paja dals/da las scolastAs

Indemnisaziun da las scolastAs/dals scolasts: 100.– fr. per lecziun dubla, incl. preparaziuns. Viadis dal scolast/da la scolasta na vegnan per regla betg indemnisads supplementarmain (excepziun: viadis indispensabels pli lungs). Meds d'instrucziun (era copias etc.) paja il/la participantA.

6. Dumber da participantAs

Tenor pussaivladad duain vegnir furmadas gruppas dad 8 persunas. En lieus pli pitschens e per curs spezials è la LR pronta da contribuir tenor pratica vertenta a curs cun main participantAs. Exempel da quint per 8 sairas cun 6 participantAs:

– daner da curs total (6 x 8 x 16.–)	fr. 768.–
– paja scolastA (8 x 100.–)	fr. 800.– (cf. pct. 5)
– deficit LR	fr. 32.– (cf. pct. 5)

Il curs ordaifer il territori rumantsch surtut en aglomeraziuns pli grondas sco Cuira duess en princip purtar sasez na dastga dentant en mintga cas betg chaschunar gronds deficits.

P.ex. quint per 10 sairas cun 6 participantAs:

– daner da curs total (6 x 10 x 16.–)	fr. 960.–
– paja scolast (10 x 100.–)	fr. 1 000.–
– deficit LR	fr. 40.–

Per curs cun main che 4 participantAs duess il daner da curs vegnir augmentà surtut en lieus nua che curs cun pli blerAs participantAs stuessan esser pussaivels.

7. Rapport e cuntinuitad

Il scolast rapporta davart il curs a la LR u a la SFL/SFS (lieu, termin, participantAs, lavur, meds d'instrucziun, pajaments) cun ils formulars respectivs.

Ils organisaturs e scolastAs sa dattan fadia per la cuntinuitad dals curs.

8. Determinaziuns finalas

Per cas spezials po il secretari en discussiun cun ils organisaturs, scolastAs etc. decider excepziuns da questas normas.

Quest regulativ vala da princip era per ils curs «Geniturs ed uffant», q.v.d. curs specifics per geniturs na rumantschs ch'han lur uffants en scolinas/scolas rumantschas.

Il secretariat LR exequescha quest regulativ.

Revisiun decidida da la suprastanza LR ils 24-9-1997

Entra en vigur il 1. da schaner 1998

3. Intervenziuns parlamentaras en il cussegl grond

- Interpellaziun Plouda conc. l'Agentura da novitads rumantscha (ANR) (vesair protocol dal cussegl grond sessiun da matg 1997)
- Interpellaziun Beck conc. la scola auta professiunala Svizra sid-ost (vesair protocol dal cussegl grond sessiun d'october 1997)
- Interpellaziun Pfenninger conc. la participaziun grischuna a las festivtads naziunalas (vesair protocol dal cussegl grond, sessiun da november 1997)

4. Intervenziun parlamentara en il cussegl naziunal

Dumonda simpla en scrit Semadeni conc. «150 onns confederaziun svizra: betg emblidar la quarta lingua» (vesair protocol dal cussegl naziunal, sessiun da settember 1997)

5. Recepziun da la GiuRu sco organisaziun affiliada da la LR

Cun data dals 28-4-1997 suttametta la Giuventetgna Rumantscha (GiuRu) (suttascrit: Marcus Tuor) la dumonda da daventar organisaziun affiliada da la LR tenor art. 8 dals Tschentaments da la LR (TschLR) da 1994. Indicaziuns dals documents suttamess:

1. Statuts da la Giuventetgna Rumantscha (GiuRu) dals 9-8-1991:

«Art. 1: La Giuventetgna Rumantscha è in'uniun surconfessiunala e politicamain neutrala tenor art. 60 ss. dal cudesch civil svizzer.

Art. 2 Intent: La Giuventetgna Rumantscha

- cultivescha e promova il contact tranter ils giuvens e las giuvnas da las differentas regiuns rumantschas sco era da la diaspora;
- rinforza l'enclatga tranter las differentas regiuns rumantschas cun promover las activitads en ils divers secturs che occupan la giuventetgna;
- tschertga e tgira contacts cun gruppas sin plaun chantunal naziunal ed internaziunal che han sumegliantas finamiras.

Art. 3 Commembranza: Commembras e commembers da la Giuventetgna Rumantscha pon esser persunas natirals tranter 16 e 35 onns che discurren rumantsch sco era uniuns da giuventetgna rumantschas.»

2. Glista da commembers: Tenor la glista suttamessa fan las sequentas uniuns da giuventetgna part a la GiuRu: gruppas da giuventetgna da la Renania e da la Romania, la Ladinia e la Meirana; uniuns da giuventetgna dad Andiastr, Dardin, Falera, Ftan, Guarda, Laax, Lantsch, Mustér, Riom, Sevgein, Tinizong, Tschlin e Zernez. Ultra da quai 186 commembras/commembers singul(a)s.
3. Il quint da la GiuRu per ils 31-10-1996 mussa tar expensas da fr. 4954.40 ed entradas da fr. 14543.25, in avanzament da fr. 9588.85. La bilantscha documentescha in agen capital da fr. 19529.30 ed in total da la bilantscha da fr. 29606.–.
4. Ina da las activitads principalas da la GiuRu è l'ediziun da la gasetta giuvna «PUNTS». Quella serra tenor il rendaquint da 1996 cun expensas da fr. 82030.03 cun in deficit da fr. 1406.93. Il project PUNTS vegn gestiunà dad in cussegl d'administraziun spezial.
5. Seminari da Pasca: In'activitad impurtanta da la GiuRu è la participaziun al Seminari da Pasca da la Giuventetgna da las cuminanze etnicas europeicas. 1996 è quest Seminari da Pasca (SePa 96) vegnì organisà en terra rumantscha a Zuoz.

Proposta da la suprastanza e dal cussegl LR

La suprastanza ed il cussegl LR proponan a la radunanza da delegadas e delegads:

- da recepir la GiuRu sco nova organisaziun affiliada LR;
- da conceder a questa nova uniun surregionala 5 delegad(a)s tenor art. 13 cif. 2 TschLR;
- dad integrar il president en il cussegl LR tenor art. 21 TschLR;
- da fixar la contribuziun a la nova organisaziun affiliada en il rom dal preventiv.

La radunanza da delegadas e delegads dals 10-8-1997 a Domat ha sancziunà questas propostas senza cuntravuschs.

6. Brev dals 25-6-1997 a la regenza dal chantun Grischun conc. il rumantsch grischun en scola

En sia tschentada dals 13-6-1998 ha il cussegl da la Lia rumantscha cun *Jachen Curdin Arquint* (Societad Retorumantscha), *Luregn Mathias Cavelty* (Cuminanza rumantscha da radio e televisiun), *Robert Giacometti* (Uniun dals Grischs), *Romano Plaz* (Uniun Rumantscha da Surmeir), *Sep Item* (Renania), *Marcus Tuor* (represchentant Romania) ensemen cun la suprastanza LR decidì unanimamain da suttametter a la regenza dal chantun Grischun las sequentas decisziuns concernent il rumantsch grischun en scola:

1. **La regenza sco autoritad cumpetenta per decisiuns en la domena scola duai sviluppar concepts e strategias per introducir il rumantsch grischun sco lingua da scola en las scolas rumantschas.**
Motivaziun: Las experientschas mussan che la populaziun creschida, che retschaiva texts da tut gener en rumantsch grischun, ha difficultads d'acceptar quests texts per la lectura. La disa da leger tals texts sto vegnir intermediada en scola.
2. **Il novs cudeschs da quint en preparaziun duain vegnir realisads sulettamain en rumantsch grischun.**
Motivaziun: Quests meds d'instrucziun en il rom quint/matematica èn adattads a moda speziala per in emprim inscunter sistematic cun il rumantsch grischun. Cun ina motivaziun ed introducziun a las scolastas ed als scolasts duess quest emprim pass d'introducir il rumantsch grischun esser pussaivel senza pli grondas difficultads.
3. **Per ina fasa transitoria duai il chantun Grischun realisar sper ils meds d'instrucziun en ils idioms era anc ina versiun en rumantsch grischun.**
Motivaziun: Las vischnancas resp. ils cussegls da scola e las scolastas ed ils scolasts han alura la pussaivladad da far adiever da quests meds e qua tras introducir a moda culanta il rumantsch grischun en scola.

La suprastanza è vegnida incumbensada dal cussegl da star a disposiziun a las autoritads da scola chantunalas per discussiuns e collavuraziun en connex cun quest project d'introducir il linguatg comunabel rumantsch en las scolas. L'intenziun è da rinforzar l'identitad rumantscha e francar la posiziun dal rumantsch en scola ed en ils divers secturs da la cuminanza linguistica.

En in'emprima fasa stuessan discussiuns detagliadas cun las scolastas ed ils scolasts, dentant era cun las autoritads da scola localas e chantunalas, preparar il terren e sclerir puncts relevants per quest project.

Nus spetgain cun interess Vossa resposta a questas decisiuns dal cussegl LR, engraziain per Vossa tenuta averta e positiva e salidain cun perfetga stima e cordialmain LIA RUMANTSCHA

Jost Falett president

Bernard Cathomas secretari

7. Palpiri strategic e palpiri operaziunal davart il rg

Palpiri strategic

cun principis generalis per il diever dal rg tras la LR

- 1) La Lia rumantscha accepta las decisiuns da la regenza grischuna dals 2-07-1996 (cf. agiunta) sco directivas per l'applicaziun dal rumantsch grischun en il *sectur da l'administraziun e da la scola*.
- 2) La Lia rumantscha collavura cun il *chantun Grischun* per realisar questas decisiuns.
- 3) La Lia rumantscha intimescha e cusseglia ils responsabels dals *meds da massa rumantscha* da duvrar il rumantsch grischun en secturs adattads.
- 4) En dumondas dal rumantsch grischun en *scola* collavura la Lia rumantscha cun il chantun:

Scola obligatoria/stgalim secundar I

Sin il champ da la scola obligatoria stat la LR a disposiziun cun il persunal specialisà per curs da scolastAs e per eventuals meds d'instrucziun.

Scolas medias stgalim aut/stgalim secundar II

La LR stat a disposiziun cun il persunal specialisà per curs da scolastAs. La LR è pronta da collavurar tar la concepziun generala e la realisaziun da meds d'instrucziun per quest stgalim.

- 5) La Lia rumantscha cusseglia *persunas privatas instituziuns privatas publicas* che sa drizzan cun texts da different gener a l'entir territori rumantsch da duvrar il rumantsch grischun.

Palpiri operaziunal

cun finamiras generalas per l'applicaziun pratica dal rg en ils differents secturs publics e privats

1) **Finamira generala**

La Lia rumantscha promova la buna veglia envers il rumantsch grischun e la derasaziun da la lingua da tetg en ils champs adattads.

2) **Chantun e confederaziun**

Ina buna collavuraziun tranter ils posts pertutgads è da grond'impurtanza e d'interess e vegn giavischada da tuttas varts. La Lia rumantscha collavura perquai cun il chantun Grischun per realisar las decisiuns da la regenza dals 2-07-96 areguard l'applicaziun dal rumantsch grischun en il *sectur da l'administraziun*. Ella stat en spezial a disposiziun a l'administraziun chantunala e federala cun ses post da linguistica applitgada. Ella sa stenta da pussibilitar e sustegnair la coordinaziun tar la creaziun da neo-

logissems. La LR collavura surtut cun ils posts da translaziun dal chantun e da la confederaziun en dumondas da terminologia administrativa e giuridica.

3) Meds da massa

La LR sustegna las singulas redacziuns en la fasa d'introducziun dal rg e metta a disposiziun persunas cumpetentas per dar curs da rg per il persunal dals meds da massa rumantschas. Ella metta er a disposiziun il material d'instrucziun necessari.

Diever dal rg

Pressa: Il rg duai vegnir duvrà en texts scrits che sa drizzan a l'entir territori rumantscha. Quai pon esser artitgels che tractan tematicas surregiunalas, chantunalas, naziunalas ed internaziunalas.

Radio/tv: Cunquai che tut ils products da radio e televisiun sa drizzan a l'entir territori rumantsch, ston ins specifitgar: il rg duai vegnir applitgà surtut en novitads/actualitads u autras emissiuns da character pli formal. Il pled scrit inserì a la tv (titels suttitels) duai vegnir scrit en rg.

4) Scola

La Lia rumantscha collavura cun il chantun per realisar las decisiuns da la regenza dals 2-07-96 areguard l'applicaziun dal rumantsch grischun en il sector da la scola.

Giavischabel è inA represchentantA da la LR (almain cun vusch consultativa) en ils gremis decisivs dal chantun. Cun quai pudess ins optimar la collavuraziun e profitar da sinergias ed evitar uschia duplicitads e discussiuns nunnecessarias.

Scola obligatoria/stgalim secundar I: Intermediaziun d'enconuschientschas passivas dal rg.

Scolas obligatorias en la diaspora: La LR sustegna eventuels giavischs d'instruir rg.

Scola media stgalim aut/stgalim secundar II: Intermediaziun d'enconuschientschas activas dal rg.

Problem dals meds d'instrucziun per quest stgalim: i n'exista nagina basa legala dal chantun per meds d'instrucziun per quest stgalim!

Pratica vertenta per ils auters linguatgs. Meds da differentas chasas edituras naziunalas ed internaziunalas, pajads da las scolaras e dals scolars sezs!

Situaziun actuala: per la litteratura exista il med *Funtaunas*, per la linguistica sto anc vegnir elavurà in med d'instrucziun adattà.

La LR tschertga en discussiun cun il chantun vias per finanziair meds d'instrucziun per quest stgalim. Ella è era pronta da colla-

vurar tar la concepziun e realisaziun da meds d'instrucziun per quest stgalim.

Universitads/stgalim terziar: La LR mantegna ils contacts cun las instanzas chantunalas universitaras per dar e mantegnair curs da rumantsch grischun. Ella sa stenta da pussibilitar a studentas e students da far in stage a la LR ed intimescha da far lavurs da seminari, da licenziat e da doctorat ch'han ina utilitad pratica per l'elavuraziun e la derasaziun dal rg.

5) Persunas privatas instituziuns publicas e privatas

La LR organisescha, porscha e sustegna curs d'introducziun en il rg per persunas privatas e per persunas engaschadas en instituziuns privatas e publicas e procura per ils meds d'instrucziun necessaris (elavuraziun da meds didactics, cumplettaziun da la grammatica rg amplificaziun permanenta da la banca da datas etc.).

La LR collavura cun las instituziuns per la scolaziun da creschids (Scuntrada e furnaziun ladina e sursilvana etc.) en dumondas dal rg. Ella stat en spezial a disposiziun cun persunas cumpetentas per dar curs da u davart il rg e/u procura per il material d'infurmaziun e d'instrucziun necessari.

Elavurà da la cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun e sancziunà dal cussegl LR ils 13-6-1997.

Defunctas e defuncts 1997

Nus àns regurdain en pia memoria dals defuncts stads engaschads en il moviment linguistic-cultural rumantsch u per il rumantsch.

<i>Mario Candrian</i> dirigent e commember da la cumissiun da chant LR	1931–1997
<i>Jachen Ulrich Gaudenz</i> translatur da la Bibla e cussegliaader linguistic	1897–1997
<i>Robert Luzzi</i> scriptur	1927–1997
<i>Gion Arthur Manetsch</i> organisatur dad occurrenzas da folclora	1910–1997
<i>Curo Mani</i> scriptur e redactur dal Pledari sutsilvan	1918–1997
<i>Peter Saladin</i> president da la gruppa da lavur per il rapport «Quadrilinguitad svizra – preschent e futur» (1989) sco basa per la revisiun d'art. 116 CF.	1935–1997